KULLANICI AÇISINDAN MEKÂN AİDİYETİ VE YAŞAM ÇEVRESİNİN PSİKOLOJİK ETKİLERİNİN SAMANBAHÇE KONUTLARI ÖRNEĞİNDE İNCELENMESİ

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İÇ MİMARLIK ANA BİLİM DALI

BEREN AYGENÇ

Fen Bilimleri Enstitüsü
İç Mimarlık Ana Bilim Dalında Hazırlanan
Yüksek Lisans Tezi

LEFKOŞA, 2020

Beren AYGENÇ: KULLANICI AÇISINDAN MEKÂN AİDİYETİ VE YAŞAM ÇEVRESİNİN PSİKOLOJİK ETKİLERİNİN SAMANBAHÇE KONUTLARI ÖRNEĞİNDE İNCELENMESİ

Fen Bilimleri Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Nadire ÇAVUŞ

Bu çalışma jürimiz tarafından İç Mimarlık Ana Bilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir

Jüri Üyeleri:

Yrd. Doç. Dr. Enis Faik Arcan	Jüri Başkanı, Mimarlık Bölümü, YDÜ
Yrd. Doç. Dr. Sema Uzunoğlu	Danışman, Mimarlık Bölümü, YDÜ
Yrd. Doç. Dr. Çimen Özburak	Eş Danışman, Mimarlık Bölümü, YDÜ
Yrd. Doç. Dr. Çiğdem Çağnan	Jüri Üyesi, Mimarlık Bölümü, YDÜ
Yrd. Doç. Dr. Simge Bardak Denerel	Jüri Üyesi, İç Mimarlık Bölümü, YDÜ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

İsim Soyadı: Beren AYGENÇ

İmza:

Tarih:

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasının baştan sona her aşamasında yanımda olan, bilgi ve deneyimlerini paylaşarak yönlendirmelerde bulunan tez danışmanım değerli hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Sema Uzunoğlu ve tez eş danışmanım değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Çimen Özburak'a, yardımlarından dolayı Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Vakıflar Derneği mimarı Sayın Kerime Darbaz'a, misafirperver tavırlarıyla anket çalışmama yardımcı olan Samanbahçe Konutları sakinlerine, maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman eksik etmeyen canım babam Prof. Dr. Erdal Aygenç ve annem Dr. Öğr. Üyesi Filiz Şenler'e

Teşekkürlerimi sunarım.

Sevgili anneme ve babama…

ÖZET

İnsan-mekân ilişkisinin kuvvetle gözlemlenebildiği iç mekânlar, bireyin günlük yaşamında temas ettiği en yakın çevre oluşumlarından birini ifade etmektedir. Çevre oluşumlarıyla insanın etkileşimini anlamak için öncelikle 'çevre nedir?' sorusunun cevabını kavramak gerekmektedir. Bu nedenle tez çalışmasına çevre konusundaki araştırmalarla başlanmıştır. İnsanın çevreyle olan etkileşimi, çevreyi algılayışı ve çevre psikolojisi konuları araştırmayı bütünleştirip pekiştiren alanlar olarak belirlenmiştir.

Yürütülen çalışmada mekânsal kimlik, memnuniyet, aidiyet, mahremiyet kavramlarının insan-mekân ilişkisiyle beraber incelenmesinin tezin kapsamına katkı sağlayacağı düşünülmüş; araştırma konularının daha iyi gözlemlenebilmesi adına mekân olarak bir konut örneğinin seçilmesinin yararlı olacağı saptanmıştır.

Sözü edilen bu konular yürütülen çalışmada mekân tasarım sürecindeki önemleri belirtilerek açıklanmış, her başlığın gözlemlenebilmesi için Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde bulunan ve ilk sosyal toplu konut örneği olan Samanbahçe Konutları çalışma alanı olarak seçilmiştir. Toplumun yapılı mirası olarak örnek gösterilebilen bu konutların araştırılıp mimari, iç mimari ve çevre tasarımları açılarından incelenmesi aynı zamanda bir sorumluluk olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, insan ile mekân ilişkilerinin Samanbahçe örneğinde gözlemlenebilmesi adına kişisel, mekânsal ve aidiyetle ilgili soruları içeren bir anket çalışması yapılmıştır. Anket çalışmasında elde edilen sayısal veriler kullanıcı görüşleri ile birlikte analiz edilmiştir.

Çalışmanın sonunda görülmektedir ki; zaman içinde kullanıcılarının ihtiyaçlarının değişmesi dolayısıyla mekânsal yetersizlikler ortaya çıksa da insan-mekân ve insan-çevre etkileşimi açısından bakıldığında Samanbahçe Konutları sürdürülebilir bir örnek olarak yaşamaya devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: İnsan-mekân-çevre ilişkisi; çevre psikolojisi; mekânsal kimlik; memnuniyet; aidiyet; mahremiyet; Samanbahçe Konutları

ABSTRACT

The interiors where communication with human beings can be observed strongly refers to one of the closest environmental formations that an individual comes into contact with. In this study, it was thought that examining the concepts of environment, environmental psychology, spatial identity, satisfaction, belonging and privacy together with human-space relationship would contribute to the scope of the thesis. A housing sample was selected as housing is a special place where one expresses himself or even becomes a part of himself.

These issues were explained in the study carried out by stating their importance in the space design process and Samanbahçe Residences, which is the first example of social housing in the Turkish Republic of Northern Cyprus, was chosen as the study area in order to observe each title. These residences, which are examples of the built heritage of the society, were examined in terms of architecture, interior architecture and environmental designs. In this context, in order to observe the relationship between human and space in the case of Samanbahçe, a questionnaire including personal, spatial and belonging questions was conducted. The numerical data were analysed together with the views of the users.

As a result, although spatial deficiencies arise due to the changing needs of its users over time, Samanbahçe Residences continue to live as a sustainable example in terms of human-space and human-environment interaction.

Keywords: Human-space-environment relationship; environmental psychology; spatial identity; satisfaction; belonging; privacy; Samanbahçe Residences

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR ……. ii
ÖZET …… iv
ABSTRACT ……. v
İÇİNDEKİLER …… vi
ŞEKİLLER ……... viii
TABLOLAR ……. x

BÖLÜM 1: GİRİŞ
1.1 Amaç ……..... 2
1.2 Kapsam ……. 2
1.3 Yöntem ……. 2

BÖLÜM 2: MİMARİYİ ALGILAMAK-ALGILATMAK
2.1 Çevre …… 4
2.1.1 İnsan ve çevre etkileşimi ……. 10
2.1.2 Algı …….. 12
2.1.3 İnsanın çevreyi algılayışı ……. 15
2.1.4 Çevrenin sosyal boyutları …… 17
2.2 Çevre Psikolojisi …….. 20
2.2.1 Temel prensipleri ……. 22
2.3 Mimari Çevre Farkındalığı ……... 25
2.3.1 Mekânsal kimlik …….. 25
2.3.2 Mekân, çevre ve memnuniyet ……. 27
2.3.3 Mekân, çevre ve aidiyet …….. 30
2.3.4 Mekân, çevre ve mahremiyet …….. 31

BÖLÜM 3: SAMANBAHÇE KONUTLARI
3.1 Samanbahçe Konutları Kısa Tarihçesi ……. 34
3.1.1 Mimari ve iç mekân özellikleri ……... 35
3.1.2 İnsan-mekân-çevre ilişkisi ……... 45

3.1.3 Mekânsal izlerin ortaya çıkışı ……. 46

BÖLÜM 4: ALAN ÇALIŞMASI

4.2.1 Anket değerlendirmesi …….. 48

BÖLÜM 5: DEĞERLENDİRME VE SONUÇ …….. 53

KAYNAKLAR …….. 56

EKLER

EK 1: Etik Kurul Onayı ……. 62

EK 2: Anket ……... 63

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1: İnsan bağıl varoluşsal çevre düzeni ……... 5
Şekil 2.2: Çevrenin bileşenleri ……... 6
Şekil 2.3: İnsan-çevre ilişkisi anlatımı ……... 7
Şekil 2.4: İnsan davranışının çevresel faktörlerle ilişkisi …….. 8
Şekil 2.5: Maslow'un temel gereksinimler piramidi ……. 12
Şekil 2.6: Çevrenin öğrenilmesi ……. 16
Şekil 2.7: Konutta memnuniyet ……. 28
Şekil 2.8: Konut memnuniyetini etkileyen faktörler …….. 29
Şekil 3.1: Sokak dokusu ……. 33
Şekil 3.2: Fevzi Çakmak Sokak ……. 33
Şekil 3.3: Kapı …… 34
Şekil 3.4: Pencere ……... 34
Şekil 3.5: Meydan çeşmesi ……... 35
Şekil 3.6: Samanbahçe Konutları vaziyet planı ……. 36
Şekil 3.7: Trafiğe kapalı sokakları, ağaçlandırılan alanlar, park ve otopark ……. 37
Şekil 3.8: Fevzi Çakmak Sokak restorasyon öncesi görünüş ……..... 38
Şekil 3.9: Fevzi Çakmak Sokak restorasyon sonrası görünüş ……... 38
Şekil 3.10: Şaban Paşa Sokak restorasyon öncesi görünüş ……..... 38
Şekil 3.11: Şaban Paşa Sokak restorasyon sonrası görünüş ……... 38
Şekil 3.12: Aksu Sokak restorasyon öncesi görünüş ……. 39
Şekil 3.13: Aksu Sokak restorasyon sonrası görünüş …… 39
Şekil 3.14: Aydın Sokak restorasyon öncesi görünüş ……..... 39
Şekil 3.15: Aydın Sokak restorasyon sonrası görünüş ……... 39
Şekil 3.16: Tipik konut planları ……. 40
Şekil 3.17: Tipik konut planı ……. 41
Şekil 3.18: Tipik konut planında mutfaktan koparılmış banyo ve tuvalet alanı …… 41
Şekil 3.19: Köşe konut planında mutfaktan koparılmış banyo ve tuvalet alanı ……. 42
Şekil 3.20: Farklı bir konut planında mutfaktan koparılmış banyo ve tuvalet alanı ….. 42
Şekil 3.21: Samanbahçe Konutları restorasyon öncesi görüntüleri ……... 44

Şekil 3.22: Samanbahçe Konutları restorasyon sonrası görüntüleri …….. 44
Şekil 3.23: Kişiselleştirilmiş kapı önü ……... 46
Şekil 3.24: Fevzi Çakmak Sokak ……... 46

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 4.1: Kullanıcıların cinsiyet oranları ……..... 49
Tablo 4.2: Yaş aralığı oranları ……... 49
Tablo 4.3: Doğum yerleri ve oranları ……..... 49
Tablo 4.4: Eğitim durumu oranları …… 49
Tablo 4.5: Meslekler ve oranları …… 49
Tablo 4.6: Konutta ikamet süresi oranları ……. 49
Tablo 4.7: Konutta yaşanılan kişi sayıları ve oranları ……... 49
Tablo 4.8: Konut genel kullanımından memnuniyet oranı ……..... 49
Tablo 4.9: Konutta en çok vakit geçirilen mekânlar ve oranları ……... 49
Tablo 4.10: Konut mekanlarının kullanıcı ihtiyaçlarını karşılayabilme oranı ……... 49
Tablo 4.11: Konuttaki sabit donatı elemanlarının ihtiyaçları karşılayabilme oranı ….. 49
Tablo 4.12: Konutta değişiklik yapılma oranı ……... 49
Tablo 4.13: Konut mekânlarının konumlarından memnuniyet oranı …… 49
Tablo 4.14: Konuttaki mekânların doğal gün ışığını yeterince alma oranı ……... 49
Tablo 4.15: Konuttaki mekânların doğal havalanmasından memnun olma oranı ……. 49
Tablo 4.16: Konutun kış mevsimi rahatlıkla ısınabilme oranı …….. 49
Tablo 4.17: Konutun yaz mevsimi rahatlıkla serinleyebilme oranı ……... 49
Tablo 4.18: Konutta vakit geçirmekten keyif alma oranı ……..... 49
Tablo 4.19: Yaşanılan konuta ait hissetme oranı ……... 49
Tablo 4.20: Yaşanılan çevreye ait hissetme oranı ……. 49
Tablo 4.21: Konutta güvende hissetme oranı …… 49
Tablo 4.22: Konut yakın çevresinde güvende hissetme oranı ……... 49
Tablo 4.23: Konut yakın çevresinde sosyal-kültürel çeşitlilik oranı ……. 49
Tablo 4.24: Konut yakın çevresinin ne amaçla kullanıldığı ve oranları …… 49
Tablo 4.25: Komşularla etkileşim ve iletişim içerisinde olma oranları ……. 49
Tablo 4.26: Komşularla etkileşim için tercih edilen yerler ve oranları ……. 49
Tablo 4.27: Konuttan uzak geçirilen sürede konutu özleme oranı ……..... 49
Tablo 4.28: Olanaklar farklı olsa yine aynı yerde yaşamayı tercih etme oranı ……. 49

BÖLÜM 1
GİRİŞ

Yaşam, insan ile alakalı olan her şeyin çerçevesinde şekillenmektedir. Birey, yaşamı boyunca çevresinde bulunan kendi dışındaki diğer bireyler, fiziksel ve toplumsal koşulların etkileşimi ile şekillenir. Etkileşimler bireyin kendi olmasındaki en büyük etkenlerdendir. Tasarımın tüm alanları yine insan için üretim yapmakta ve insan ile iletişim kurarak birbirlerini etkilemektedir. Mimari, iç mimari ve çevre tasarımları insanın hem fiziksel hem de sosyal çevresini şekillendiren oluşumlardır. Bir bina yalnızca 'betonarme yapı' ifadesi kadar basit ve cansız değildir, ona temas eden kullanıcıların genel özellikleri ile ortak, zaman zaman da zıt ifadelere sahiptir. Bu ifadeler yapının ve iç mekânlarının kendi dillerini oluşturmakta, oluşan dil kullanıcı ile iletişim kurulmasını sağlamaktadır.

Çevre; insan ile etkileşiminden doğan iletişim sistemlerinden, insanın oluşan sistemleri nasıl algıladığından ve bunların çevre psikolojisine yansımalarından ayrı düşünülememektedir. Ne sebeple olursa olsun bir şekilde insanla temas eden, içerisinde yaşanan belli duygulara şahit olan, yaşayan bir varlıktır mekân. Mekânın yaşamını sürdürebilmesi, zamanın değişmesine karşı ihtiyacı olan yeniliklere açık olması ile mümkün olabilmektedir.

Mekân yaşamını sürdürürken insan ile iletişimi içerisinde; insanın kimliği ile mekânın kimliğinin etkileşim kurarak mekânsal kimlik kavramı ortaya çıkmaktadır. Tıpkı her bireyin kendine has bir kimliğe sahip olması gibi her mekânın da kendi mekânsal kimliği vardır. Bu bağlamlarda karşılık bulan, yani mekânsal bir kimlik taşıyan Samanbahçe Konutları, yaşamını devam ettiren ve gerçekçi değişikliklere olanak tanıyan yapısı ile önemli bir örnek olarak değerlendirilebilir. Günümüz sosyal konut yapıları ile karşılaştırıldığında, yıllar öncesinin olanakları ile inşa edilmesine rağmen; içinde bulunduğu coğrafi koşullarla uyum gösteren, kullanıcısının ihtiyaçlarına cevap veren ve memnuniyetini sağlayan özellikleri dikkate alındığında önemli bir araştırma alanı olarak kabul edilebilir.

1.1 Amaç

Yürütülen çalışmada; çalışma alanı olarak belirlenen Samanbahçe Konutları örneği ile mekânın işlevselliğini yitirmeden kullanılabilmesinde insan, mekân ve çevre ilişkilerinin doğru çözümlenmesinin ne denli önemli olduğunun ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu amacı gerçekleştirebilmek için şu soruların yanıtları açıklanmaya çalışılmıştır:

- Samanbahçe Konutlarında insan-mekân-çevre ilişkisi nasıldır?
- Bölgenin mimari, iç mimari ve çevre tasarımı kullanıcı ile uyum içerisinde midir?
- Kullanıcı memnuniyet ve aidiyet durumları nasıldır?

1.2 Kapsam

İnsanın mekânla ilişkisinin doğru bir şekilde anlatılması için çevre, çevre psikolojisi, mekânsal kimlik, memnuniyet, aidiyet ve mahremiyet kavramları ele alınmış; tüm bunların gözlemlenebilmesine olanak sağlayan Samanbahçe Konutları çalışma alanı olarak seçilmiştir. Samanbahçe Konutları restorasyon geçirse dahi, Osmanlı Dönemi'nden bu yana aynı işlevle hayatta kalmayı başarmış, kullanıcısının ihtiyaçlarını karşılamada memnuniyet oranın yüksek olduğu gözlemlenebilen bir örnektir.

Çalışma konularının içerik açısından açıklayıcı ve bütünleştirici olmaları adına mekânsal birim olarak 'konut', kuramsal analiz açısından da; insan, mekân ve çevre ilişkileri, çevre psikolojisi, mekânsal kimlik, memnuniyet, aidiyet, mahremiyet kavramları temel alınmıştır.

1.3 Yöntem

Konu içeriği açısından tez 'nitel' araştırma özelliğine sahiptir. Çalışma hem 'nitel' hem de 'nicel' analiz üzerine kurulmuştur. Kuramsal verilere kütüphanede yapılan literatür taraması ve internet araştırmalarından ulaşılmış; yapılan görüşme ile Samanbahçe Konutları kısa tarihçesi, vaziyet ve konut planları elde edilmiş ve anket uygulaması sonucunda ise nicel değerler ortaya konulmuştur. Bu yapısı ile çalışma anket ve gözlemlerden oluşan bir alan çalışmasıdır. Alan çalışması analizinde fotoğraflar ve mimari çizimler veri olarak kullanılmıştır.

Uygulanan anket çalışmasında kişisel, mekânsal ve aidiyet ile ilgili 29 soru sorulmuş; kullanıcıların çevre ile ilişkileri, buna bağlı olarak memnuniyet, aidiyet ve mahremiyet özellikleri 'nicel' ve 'nitel' değerlerle çözümlenerek ortaya konulmuştur. Örnek alanda gerçekleştirilen anket sonucunda elde edilen sayısal verilere tezin kapsamında yer verilmiş ve değerlendirilmiştir. Elde edilen tüm veriler ve bulgular Samanbahçe örneği temelinde değerlendirilerek tez çalışması sonlandırılmıştır.

BÖLÜM 2
MİMARİYİ ALGILAMAK-ALGILATMAK

Ortaya çıkan ve çıkmaya hazırlanan her tasarım insan içindir. Ancak tüm tasarımların 'her insan' için olması bir zorunluluk değildir. Kendine özgü özellikleri ile diğerlerinden ayrışan ve birbirleri içinde ortak noktalarda birleşebilen kişiler için tasarımın hem nitelik hem de nicelik açısından kaliteli olması yeterlidir.

İnsana fiziksel, zihinsel ve duygusal alanlarda rahatlık sağlamak mimari tasarım alanlarının (mimari, iç mimari ve çevre tasarımı) her birinin temel amacıdır. Tasarımcı niteliğine sahip olunsa da insan yine insan için tasarlayıp üretmektedir. Kullanışlı mekân ve çevrelerin oluşabilmesi için ise insanı birçok boyutu ile iyi tanımak gerekir.

Mimari çözümlemelerde belirlenen kitleye yönelik en uygun, kullanışlı ve kaliteli bölgeyi seçmek; bu bölge ve kitle için doğru mimari, mekân ve çevre tasarım kararlarını verebilmek; kullanışlı ve kaliteli mekânsal ve çevresel düzenlemeler yapmak, yani tasarımı bir bütün olarak algılamak ve bunlara göre çözümler üretmek tasarımcının öncelikli sorumluluklarındandır. Sorunu bu temellerde çözen tasarımcı, kullanıcılara da tasarımı doğru algılatabilecektir. Tasarımı doğru algılayıp ihtiyaçları doğrultusunda kullanabilen bireyler o mekânı yüksek verimde kullanabileceklerdir.

2.1 Çevre

Çevre, farklı kapsam ve içerikler barındıran oldukça geniş anlamlar ifade eden bir olgudur. Örneğin, Bozdayı (2004) çevre açıklamasında; bu terimin coğrafya alanında kullanıldığında toprak, yüzey şekilleri ve iklimsel özellikleri, yani fiziksel çevreyi tanımladığını; toplum bilimde ise bireyin çevresindeki diğer bireyler bütününü ifade ettiğini vurgular.

Bir diğer açıdan ise Gür (1996), çevre kavramının kişiyi etkileyen tüm doğal koşullar ve insan yapısı nesneler ile ahlak, gelenek, görenek, değer yargıları gibi kültürel verilerden oluştuğunu söyler. Her iki değerlendirme de insanın içinde yer aldığı, yaşadığı, kullandığı ve onu sarmalayan çevrenin değişik katman ve özelliklere sahip olduğunu göstermektedir.

Çeşitli katmanlardan meydana gelse de farklı çevre basamakları hem birbirleri ile bağlantılıdır hem de etkileşim içindedir. Bu bağlantı ve etkileşim ise, şekil 2.1'de görüldüğü gibi bir bütünü oluşturur. İnsan bu bütünün, yani 'çevre'nin içerisinde yaşamını sürdürür. Farklı alanlardaki çevre etkenleri ortak noktada insanı belirli ölçülerde etkiler.

İnsan kişisel ve kültürel farklılıkları ile başlı başına karmaşık bir yapıya sahiptir. O nedenle, aynı çevre özellikleri bireylerin farklı yönlerini etkileyebilir, farklı özelliklerin gelişmesini veya ortaya çıkmasını sağlayıp, farklı sonuçlar doğurabilir.

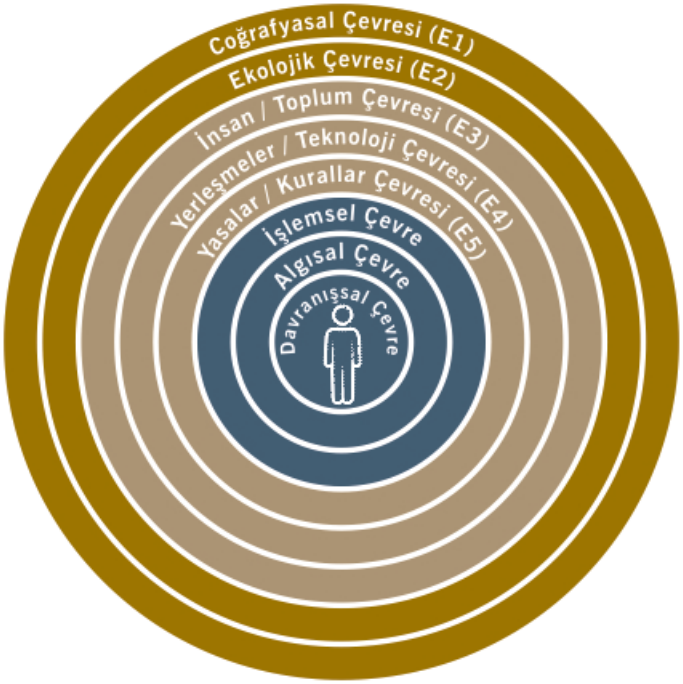

Şekil 2.1: İnsan bağıl varoluşsal çevre düzeni (Gür, 1996)

Gözden kaçırılmaması gereken bir diğer nokta ise fiziksel, sosyal, kültürel, kişisel, psikolojik birçok farklı etkenle ortaya çıkan çeşitliliğin, insan-çevre ilişkisinde farklı sonuçlar yarattığıdır. Psikoloji ve sosyoloji gibi bilim dalları bu farklılıklar üzerinde araştırmalar yapmaktadırlar. Ittelson ve diğerleri (1974) temel bileşenlerine ayırdıkları çevreyi ekolojik bir sistem olarak kabul etmişler, bileşenlerin her birinin bir katman oluşturduğunu söyleyerek yukarıda işaret edilen Gür (1996) ve Bozdayı'nın (2004) ifadeleri ile aynı noktada birleşmişlerdir. Onlara göre insanın algısıyla başlayan insan-çevre ilişkisi ilk katmanı oluşturur, somut ve soyut mimari çevre ile diğer katman devam eder. Ardından estetik değerler ve kültürel verilerle sosyal ve toplumsal katman; fiziksel özelliklerle, ekolojik ve coğrafya katmanları sıralanır. Bütün olarak değerlendirilecek ve tekrarlanacak olursa, insan çeşitli katmanlara ayrılan bütünsel bir çevre içerisinde konumlanır.

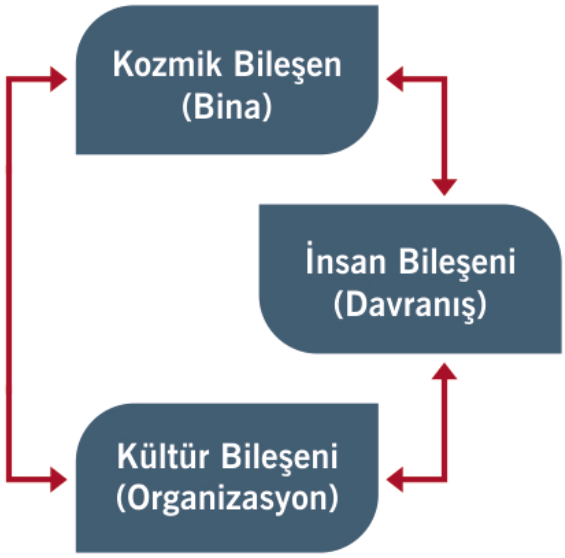

Şekil 2.2: Çevrenin bileşenleri (Çakın, 1988)

Çakın (1988) ise çevreyi üç ana başlığa bölmüştür (Şekil 2.2). İlk basamakta 'kozmik bileşen' olarak tanımladığı alanda hava, enerji gibi tüm bileşenleri, insan dışındaki tüm canlıları, fiziksel etkenleri ve mekân, zaman, yaşam gibi unsurları toplamıştır. 'İnsan bileşeni' katmanına ise insanın fiziksel ve zihinsel niteliklerini, yaşam süresince karşı

karşıya kaldığı değişimleri, bireysel ve toplumsal davranışları yerleştirmiştir. İnsanın yarattığı, iletişim ve denetim içinde olduğu mekanik bir sistemi açıklayan 'kültürel bileşen' katmanı ise üçüncü başlıkta yer almaktadır. Bu üçüncü başlık içerisinde temel insani gereksinimler, toplumsal kurallar, maddi kazanç sağlanan işler, kişisel özellikler bulunmaktadır. Tüm bu sistem, sürekli olarak birbiri üzerinde farklı etkiler yaratarak çevresel dengeyi ortaya çıkarır ve bu denge sürekli değişime uğrayan bir sistem içerisindedir.

Şekil 2.3'de Çakın'ın (1988) çevreye ilişkin bir diğer açıklamasını farklı bir şema üzerinden izlemek mümkündür. Bu kavramsal şemada insan-çevre ilişkilerinde kişisel özellikler, toplumsal ve fiziksel etkiler göz önünde bulundurulmaktadır. Şemada insanın özellikleri ve davranışları ile fiziksel ve toplumsal çevre özellikleri birbirleri ile bağlantılıdır ve her biri bir diğerini etkiler konumdadır. Fiziksel ve toplumsal çevre potansiyel çevreyi ifade etmekte, insan davranışlarının devreye girmesi ile etkin çevre oluşmaktadır.

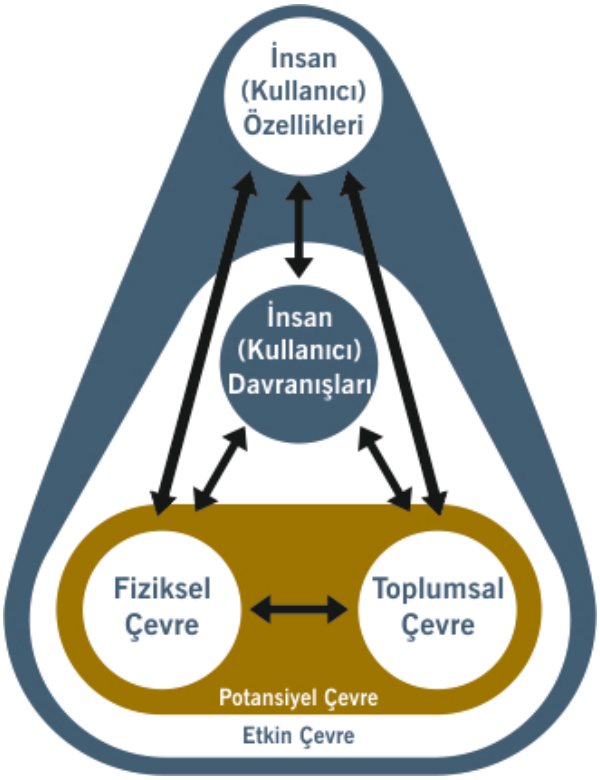

Şekil 2.3: İnsan-çevre ilişkisi anlatımı (Çakın, 1988)

Bozdayı'nın (2004) bu şema üzerindeki yorumu şu şekilde özetlenebilir: 'Potansiyel çevre' fiziksel ve toplumsal çevrenin bütününü açıklar. Bu çevresel bütün kullanıcı davranışları ile etkileşim içerisine girerek birbirleri üzerinde değiştirici ve geliştirici etkiler yaratmaya başladığında 'etken çevre' oluşur. İnsanın kendine ait özelliklerinin etkin olarak devreye girmesi ile ise 'total çevre' gerçekleşir.

Bir diğer şemada Çakın (1988) insan davranışları ile çevrenin bileşenleri arasındaki etkileşimi kurgulamaktadır: Çevre; iklimsel, mekânsal, görsel, işitsel ve toplumsal olmak üzere beş ana alana ayrılmıştır. Tüm bunların merkezinde ise insan davranışı yer almaktadır. Bu konumu ile insan davranışı diğer beş alanı hem etkilemekte hem de onlardan etkilenmektedir. Diğer yandan, çevresel faktörler birbirleri ile çok boyutlu ve sürekli etkileşim içerisinde bulunurlar. Bu sürekli etkileşim ve sonucunda oluşan değişimden kaynaklanan dinamizm mekanizmayı her zaman canlı tutar.

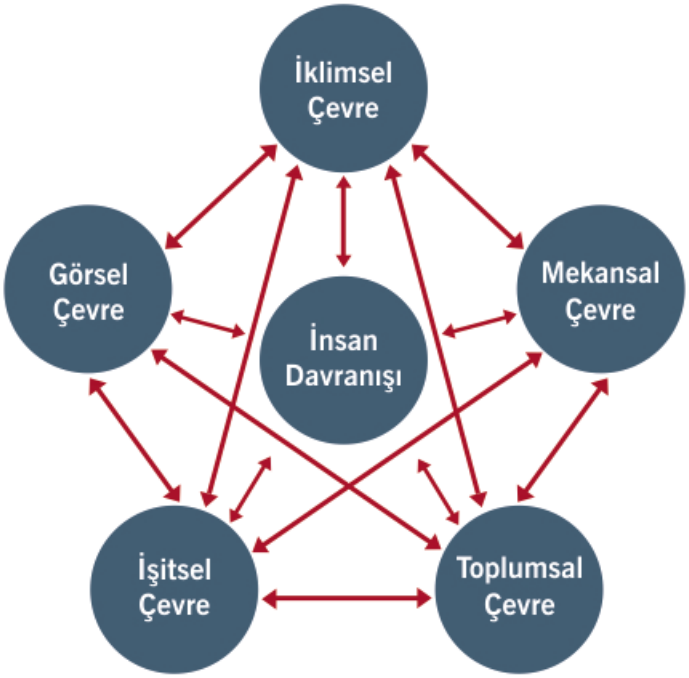

Şekil 2.4: İnsan davranışının çevresel faktörlerle ilişkisi (Çakın, 1988)

Buraya kadar yapılan açıklama ve değerlendirmeler genel anlamda bir çevre kavramını ortaya koymaktadır. Ancak, çalışmanın temeli 'mekân' kavramı etrafında şekillenmektedir. Bu nedenle, insanın en yakın çevrelerinden biri olan 'mekân'ın ayrıca değerlendirilmesi, konunun açıklanması açısından yararlı olacaktır.

İnsanlar için tasarlanmış olan tüm fiziksel çevreler, insanın ve ait olduğu toplumun değer yargıları ışığında mekânsal bir süreçte ortaya çıkmaktadır. Bu süreç, mekânsal gereksinim yanıtları ile devam eder, ortaya konulan yanıtlarla mekânsal biçimlenme oluşmaya başlar. İç mekânlar bu oluşumlar arasında insana en yakın olan fiziksel çevredir. Yukarıda değinilen ve araştırmacıların ortaya koyduğu şemalar üzerinde değerlendirilen tüm bileşenler, 'iç mekân'lar için de geçerlidir.

Gür (1996)'de bu açıdan yaptığı değerlendirmelerinde, mekânı beş maddede sınıflandırmaktadır: Yaşamsal mekân, simgesel mekân, varoluşsal mekân, mimari mekân ve soyut geometrik mekân;

- ***Yaşamsal mekân:*** İnsanın barınma ve korunma gibi temel gereksinimlerini karşılayabileceği özelliklere sahip olan, sürekli kullanıldığı için devamlı değişim gösteren mekândır.

- ***Simgesel mekân:*** İnsanın politik, ekonomik, kültürel ve toplumsal değerlerini duyguları ile şekillendirdiği mekândır.

- ***Varoluşsal mekân:*** İnsanın kişisel yorumları ile biçimlenen ve insandan insana farklılık gösterebilen mekân anlayışıdır.

- ***Mimari mekân:*** Çeşitli ölçek ve boyutlarda olabilen ve insanı barındırmak için yapılandırılan mekânsal sistemdir.

- ***Soyut geometrik mekân:*** Mimari mekânın soyutlanarak, belli bir geometrik kurgu ile oluşturulduğu mekândır.

Bu genel sınıflandırma mekânın insan ile etkileşimi açısından ele alındığında iki temel kavram altında değerlendirilebilir: 'objektif mekân' ve 'subjektif mekân'. Objektif mekân ölçülebilir özelliklere sahiptir ve fiziksel gerçekliklere dayanır. Subjektif mekân ise duygu ve değerlendirmeler ile yorumlanabilir yapıdadır (Gür, 1996).

İnsanın iç mekân ile etkileşiminde hem objektif hem de sübjektif mekân aynı derecede önem taşımaktadır. Bunlar iç mekânın tasarımında belirleyici yol göstericileri olduklarından kuvvetli biçimde değerlendirilmeli, iç mekân-kullanıcı arasındaki uyum sağlam biçimde oluşturulmalıdır.

Görülüyor ki; her mekân bir çevre içinde biçimlenir, yapılanır ve insan içindir. İnsan bu çevre ile iletişim ve etkileşim içerisinde bulunur. O halde insanın çevre ile etkileşiminin ayrı bir başlık altında değerlendirilmesi gereklilik göstermektedir.

2.1.1 İnsan ve çevre etkileşimi

Çevre ile ilişkisi en yüksek seviyede olan canlı, insandır. Her canlı gibi ilk insanlar da doğanın onlara verdiklerinden yararlanarak kendi amaçlarına göre organize etmişlerdir; bunu yaparken fiziksel kuvvetlerinin yetemediği yerlerde akıllarını devreye sokmuşlardır. İnsanın öncelikli amacı, içinde bulunduğu çevre ile uyum sağlamak; sonrasında çevre ile aktif bir ilişki kurarak onu etkileyen bir ilişkisi içinde olmaktır.

İnsan çevresini akıl yolu ile gözlemler, anlar ve tanır, gereksinim ve beklentileri doğrultusunda da değiştirir. Tüm bunları gerçekleştirirken değişen ve gelişen koşullar ile uyum sağlamak için planlar yapar ve kararlar verir. O nedenle denilebilir ki, insanın çevresi ile olan ilişkisi önceden tasarlandığı şekilde gelişir (Ertürk, 1979).

Çevreyi bir bütün olarak algılayan insanın boyutlarının her yönü ile bilinmesi, insan-mekân ilişkinin anlaşılmasında son derece önemli ve etkilidir. İnsanın boyutları üç ana başlıkta toplanabilir; antropometrik, duyusal, algısal ve zihinler boyutlar.

1. ***Antropometrik boyutlar:*** Adından da anlaşılabileceği gibi, insanın fiziksel boyutları ile ilişkilidir. İskelet ve kas sisteminden kaynaklanan vücut boyutları ile ilişkili olduğu içindir ki 'antropometrik boyut' olarak adlandırılmaktadır. Kendi içerisinde 'statik' ve 'dinamik' boyut olarak ikiye ayrılır (Pheasant, 1986).

    - ***Statik boyut:*** İnsanın belli bir süre durağan kaldığı durumlardaki boyutlarını ifade eder. Örneğin; otururken veya ayakta dururken diz mesafesi ve yüksekliği, oturma yüksekliği, göz mesafesi ve yüksekliği, omuz hizası ve yüksekliği gibi birçok boyutları içermektedir. Bunların bilinmesi iç mekân tasarımında yol gösterici sabit veriler olarak ergonomik tasarımların ortaya konulmasını kolaylaştırmaktadır.

    - ***Dinamik boyut:*** İnsanın hareketli, değişim içinde olduğu boyutlarını ifade eder. Devinim içinde olan insanın vücut ölçülerinin hesaplanması uzanma, oturma, yatma gibi faaliyetlerine yönelik tasarımların sağlıklı gerçekleştirilebilmesi için hayati önem taşımaktadır.

    İnsanın fiziksel özelliklerine göre farklılık gösterse de her iki antropometrik boyut da tasarım kararlarını belirlemede yol göstericidir. Bunların göz ardı edildiği, dikkate alınmadığı bir iç mekân tasarımı düşünülemez.

2. ***Duyusal boyutlar:*** İnsanın işitme, görme, tat alma, koklama ve dokunma duyuları ile ilişkili boyutlardır. İnsan hareketlerinin dozunu ayarlamada yardımcı olan 'kinestetik duyu' ile insan bedeninin pozisyonunu ayarlamada yardımcı olan 'denge duyusu' duyusal boyutların içerisinde yer almaktadır (Morgan, 2007).

3. ***Algısal ve zihinsel boyutlar:*** Bu boyutlar insanın hafızasının boyutları ve reaksiyon süreleri ile ilişkilidir. Duyu organları ile elde edilen çevresel bilgilere gösterilen tepkiler sonucunda ortaya çıkar (Pheasant, 1986).

İnsan sahip olduğu tüm bu boyutlarla çevresini algılayıp onunla etkileşim içerisine girer. Bu nedenle, insanın boyutlarının bilinmesi çevre ile etkileşimini anlamada ve tasarım sürecinde uygun çözümler ortaya koymada son derece önemlidir.

İnsanların çevre ile etkileşimi ve bunun için ortaya koyduğu tüm davranışlar gereksinim kaynaklıdır. Temel insan gereksinimlerini Abraham Harold Maslow (1943) şu şekilde sıralamaktadır:

Şekil 2.5: Maslow'un temel gereksinimler piramidi (Maslow, 1943)

Bu temel gereksinimlerdeki herhangi bir eksiklik, başka gereksinimleri düşünülemez veya algılanamaz kılabilmektedir. Var olan gereksinimler ise bir araya gelerek insanın çevresini biçimlendirirler. İnsanın gereksinimlerinden ortaya çıkan davranışlar, mekânların nicel ve nitel yönlerini belirlemede etkilidir. Mekânı kullanacak olan insanın gereksinimleri doğrultusunda mekânlar fiziksel, psikolojik ve sosyal açılardan yapılandırılırlar. Yani, kullanıcı olan insan, kendi fiziksel çevresini oluşturmada tasarımcı kadar etkilidir. Kullanıcıların tüm gereksinimlerini tasarımcılar dikkate alarak çözüm üretmelidirler. Böylelikle tasarımcı insana uygun olarak tasarladığını doğru algılatabilecek, ihtiyaçlar temelinde kullanımını sağlayabilecektir.

2.1.2 Algı

İnsanın çevreyi algılayışına değinmeden önce algı kavramını ele alıp değerlendirmek konunun anlaşılması açısından yararlı olacaktır. Algı, çevresel verilerin duyu organları yolu ile kavranmasıdır. Bu kavrama eyleminde üç temel kaynak kullanılır; fizyolojik yapı, bilgi ve deneyim. Elbette tüm algılama eyleminde beyin yadsınamaz bir işlev üstlenir. Beyin bir yandan deneyimleri imgesel veriler olarak kodlayıp depolar, diğer yandan da bu imgeleri zihinde kontrol ederek senteze ulaşma (yaratma ve tekrar yaratma) süreçlerinde etken görev yapar (Myers, 1989). Sentez süreçleri, yani imgeler arasında bağlantılar kurarak yeni imgeler oluşturma yeteneği tüm yaratıcı ve tasarım alanlarının vazgeçilmez unsurudur.

Dökmen (2011) insanın çevreyi algılayışına şu şekilde değinir:

> İnsan, korunaklarını algılarken beş duyunun tamamını ya da birkaçını kullanır. Yaşam ile iletişim ise bu algılama sonrasında ortaya çıkar. Bir yapıyı algılarken de beş duyumuzun tamamına yakınını kullanırız. Yapıları görürüz, onlara dokunuruz; taşların dokusunu, sıvaların pütürlerini elimizle hissederiz; onları koklarız. Binaların kendilerine has kokuları vardır; taşın, tahtanın duvar boyasının, kumaşın, rutubetin kokusu. Ve işitiriz. Belirli malzemeler ve iç düzenlemeler farklı akustikler çıkarır ortaya. Eşyalarla dolu odanızdaki yankıyı genelde algılayamazsınız; ama oda boşaldığında, "A" dediğinizde oda size cevap verir. İç mekânların hatta bazı büyük yapılarda dış yüzeylerin kendilerine, kişiliklerine uygun akustikleri vardır. (s.17)

Dökmen (2011) algılama sürecinde insanın beş duyusunun tamamının ya da birçoğunun devrede olduğuna işaret ederken, Myers (1989) en çok görsel yolun kullanıldığını ifade etmektedir. Bu durum bir çelişkiyi ortaya koymamakta, disiplinlerden kaynaklanan farklı bakış açılarını göstermektedir. Beynin insan için herhangi bir anlam içermeyen her şeyi kabul etmeme eğiliminde olduğunu öne süren bir diğer görüş ise (Bell ve diğerleri, 1996) beyin tarafından üretilen zihinsel örüntülerin anlamlı olması gerektiğini savunur. Bir anlamda, algı sürecinde birey tarafından anlam taşımayan imgeler beyin tarafından ayıklanarak depolanır. Bu durum algının kişiye ait, yani sübjektif olduğu gerçekliğini gösterir. İnsanların fiziksel ve algısal dünyaları birbirlerinden farklı da olsa; biçim ve yoğunluğu kişiden kişiye değişse de algıların oluşmasındaki biyolojik ve zihinsel süreçler tüm normal insanlar için aynıdır.

Yaşamın belirli alanlarını birlikte deneyimleyen bireylerin algılarının çoğunlukla benzeşmesine, toplumsal örneklerde sıklıkla rastlayabilmektedir. O halde, yukarıda her ne kadar algının bireysel olduğu ileri sürülmüşse de toplumsal algıdan da söz edilebilir. Toplumların kalıplaşmış belirli algıları olabilir ve bu algılar o toplum bireylerine istemleri dışında yerleşmiştir. Belirli durumlara benzer ya da aynı refleksin gösterilmesi bu ortak algının sonucu olarak kabul edilebilir. İnsan o algıyı tamamı ile benimsemese bile bilir, tanır ve bir kısmını zihninde tutar, anlamlandırma ve çağrışım yöntemleri ile diğerlerine benzetebilir, kıyaslayabilir veya tanımlayabilir.

İnsanın içinde bulunduğu mekânı kullanabilmesi ve etkin edinimlerde bulunabilmesi için o mekânın zihinsel temsillerine sahip olması gerekir; bu sayede nesneleri ve nesneler arasında oluşan mekânsal ilişkileri rahatlıkla algılayabilir (Tversky, 2003). Nesneleri ve mekânsal ilişkileri algılayabilen bireyler de o çevreye uyum sağlamış olurlar.

Algı, bireyin çok fazla farkında olmadığı daha önceki deneyimlerinden veya çok çeşitli şartlanmalarından etkilenir. Duyu organları yolu ile algılanan dünya bir bilimsel kesinlik de içermez. İnsan zihni algıladığı her şeyi kendi sentezinden geçirerek yorumlar. Bu durum algıda, dolayısı ile davranışta da farklılaşmaları ortaya çıkarır. Yani, algısal değişiklikler iki insanın aynı nedenlerle farklı davranmalarını ya da farklı nedenlerle aynı biçimde davranabilmelerini olanaklı kılar (Myers, 1989).

Değişik yollarla edinilen tüm bilgiler, ihtiyaç duyulduğunda bireylerin algılarını değiştirebilmesi için gerekli donanımları sunar. Bir algı ancak, bilinç düzeyinde kesinlik kazanırsa değişmesi zor hale gelir. Duyu organları ile algılanmasa bile kazanılan bilgiler algıya yön vermede kullanılabilir. Diğer etkenlerin yanı sıra, algıların oluşmasında yaş, kültür, çevre, eğitim ve zekâ etkilidir. Her bireyin aynı olayı farklı şekilde algılayışı bu nedenlerdendir. Çok farklı eğitim düzeylerinden gelen iki kişinin belli durumlarda aynı olayı aynı şekilde algılaması imkânsız olmamakla beraber, zordur. Veya farklı kültürlerde yaşayan dünyanın çeşitli yerlerdeki kişilerin, kendi kültürlerine ait olmayan durumları, kalıpları vb. anlamlandırmaları kolay olmayabilir; algılamaları başkalık gösterebilir.

Bu bilgilerden yola çıkarak algılama süreci şu şekilde tanımlanabilir: İnsan öncelikle duyular yolu ile çevreden gelen uyarıyı algılar, geçmişte yaşanan deneyimlerle bağlantılar kurup sentezler ve yorumlar. Kavranan ve geçmiş deneyimlerle uyumlandırılan algı, artık beyin tarafından tanımlanmıştır. Sürekli devamlılık içinde olan bu süreç, önceki bilgi ve deneyimlere bağlı olarak algısal uyaranlara gösterilen tepkiler yolu ile gerçekleşmektedir.
Kişinin sosyal, kültürel ve kişisel özelliklerine bağlı olan algı, yine o kişinin sosyal çevresine bağlı olarak sürekli değişiklik gösteren bir olgudur. Çevrede ihtiyaç duyulandan çok daha fazla bilgi bulunmaktadır ve insan bu bilgilerin içerisinden kendi amacına uygun olanı seçmektedir.

2.1.3 İnsanın çevreyi algılayışı

Sosyal bir varlık olarak insan bir çevre içinde yaşar; onu ihtiyaçları doğrultusunda kullanır, uyum sağlar, değişir ve değiştirir; tüm bunları gerçekleştirirken de algısal yetenekleri ve özellikleri ön plana çıkar. Doğru ve verimli kullanabilmek için çevreyi öncelikle doğru algılamak gerekir. Algılama eylemi bireyin çevre ile ilgili bilgilerini, önemli nesnelerin ya da mekânların tanımlarını ve onların birbirleri ile kurdukları ilişkiler yumağını içerir. Bu sürecin insanın çocukluk döneminden başladığını söyleyen Bozdayı (2004) yine bu süreçte insanların çevreleri ve onları oluşturan objelerle ilgili imajlar ve şemalar geliştirdiğine işaret eder. Zihinde oluşan bu şemalarla insanın çevre ile olan ilişkisi her zaman aktif kalır. Tüm bunların olabilmesi ise deneyimler sayesinde gerçekleşir.

Lynch (1960), zihinde oluşturulan bilişsel şemaları tanımlamak ve analiz etmek için kullanabilecek beş özellik olduğunu açıklamıştır. Bu özellikler yollar, alanlar, doğal yön ve düğüm noktaları ile sınırlar olarak tanımlanmıştır:

- Yollar, insanların hareket edebilecekleri ve bir noktadan diğerine ulaştırabilecekleri doğrusal oluşumlardır.
- Alanlar, belirli ve ortak nedenlerle tanımlanmış bölgelerdir.
- Doğal yön noktaları, bireylerin referans yeri olarak kullandığı, genellikle sembolik değere sahip çevresel olgulardır.

- Düğüm noktaları, anayol gibi davranışların sürekli odaklanma gereği duyduğu temel noktalardır.
- Sınırlar, alanları belirli maddelerle sınırlandırıp, onları birbirlerinden ayırmaya yarayan yapılardır.

İnsanın en yakın çevresi olan mekân belirli veya belirsiz şekilde, ama mutlaka sınırlandırılmıştır. Bu sınırlar örneğin, mahallelerin sokaklarla birbirinden ayrılması gibi tanımlı, ya da iki insanın maddesel sınırlarla ayrılmamış bir mekândaki çalışma alanları gibi tanımsız olabilir. Zihin, tanımlı veya tanımsız olarak sınırlarla birbirlerinden ayrılan mekânlar arasındaki bağlantıları da algılar ve bir noktadan diğerine ulaşmak için bağlantılar kurar.

Bireylerin zihinlerinde yer alan kişisel haritaları, yani şemaları, onların çevrelerini nasıl algılayıp kullandıklarının göstergeleridir. Her birey kişisel haritaları sayesinde, çevresini sürekli olarak kullanabilir, yönünü bulabilir, yeni bir olguyu tanımlayabilir ve eski bir olguyu hatırlayarak onu yol gösterici olarak kullanabilir.

Rapoport (1977) oluşturduğu şemada (Şekil 2.5) insanın çevresini algılayışında, kültür ve kişisel faktörleri filtre görevi gören etkenler olarak değerlendirmiş, algılanan çevrenin bu filtreleme sonrasında kalan olduğunu belirlemiştir.

Şekil 2.6: Çevrenin öğrenilmesi (Rapoport, 1977)

Şemadan anlaşılmaktadır ki; çevre kültürel ve kişisel farklılıklarla zihinde oluşan şemalar sayesinde algılanır. Algılanan bu çevre, bireyin önceden edindiği bilgiler doğrultusunda tanımladığı, davranış ve eylemleri ile kullandığı çevredir.

2.1.4 Çevrenin sosyal boyutları

İnsan sosyal çevresi ile iletişiminde, oradaki rolüne göre belirli davranışlar sergilemektedir. Bireyin kendisi ile sosyal çevresi arasındaki bağlantıyı kendi istediği biçimde ve yönlendirmeleriyle kurmasını sağlayan bu kavramlardan başlıcaları aşağıda yer almaktadır.

- ***Kişisel mekân***

Ittelson'a (1979) göre; insanın fiziksel çevresi ile ilişkisi sosyal süreçlerde üç değişkene bağlı olarak gerçekleşmektedir ve bunlar kişinin alışkanlıkları, sosyal iletişim türü ve içeriği, fiziksel çevre koşullarının etkisi ile gerçekleşmektedir.

Antropolog Edward Hall (1966) kişisel mekânı 'her bireyin kendisi ve diğer bireylerle arasında zihninde oluşturduğu belirli sınırlar' olarak ifade etmektedir; hatta bu durumun çeşitli hayvan türleri için de geçerli olduğunu söylemektedir. Bu sınırlar insanın ön bölgesinde daha geniş, yan ve arka bölgesinde ise daha dar bir alanı kapsamaktadır. Ayrıca kişisel mekân sınırları kişinin kişisel ve kültürel özelliklerine bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Hall (1966) gözlemleri sonucunda kültür, cinsiyet ve kişilik özellikleri farklarının etkileşimlerini de hesaba katarak mesafe sınırlarını dört başlıkta açıklamıştır. Bunlar kendi içlerinde de belirli mesafelere sahip olan samimi, kişisel, sosyal ve toplumsal uzaklıklar olarak adlandırılmıştır. Kendi kişisel mekanını içgüdüsel olarak koruyan insan, kendi dışındakilere de yine içgüdüsel olarak saygı duymaktadır.

- ***Mahremiyet***

İnsanın gereksinimlerinden biri de yalnız kalma isteğidir. Bu istekle diğer bireylerden kendini ayırma durumu ortaya çıkmaktadır. Altman (1980) mahremiyeti 'bir kişi veya gurupla kurulan ilişkinin düzeyi üzerindeki seçici kontrol' olarak tanımlamaktadır.

İç mekân tasarımı için de mahremiyet önemli bir olgudur; tasarımda mekânların mahremiyet derecelerine dikkat etmek gerekmektedir. Ittelson, Proshansky, Rivling ve Winkel (1974) mekânsal mahremiyeti 'bireyin kendiyle ilgili bilgi verme isteği ve

amacıyla mekânları kişiselleştirme ve böylelikle mahremiyet alanını belirlemesi' olarak açıklamaktadır.

Mahremiyet konusundaki bir diğer saptamayı Bozdayı (2004) "diğer bireylere karşı açık veya kapalı olmakla ilgili dinamik bir süreç" olarak ifade eder. İnsan 'aidiyet' gereksinimi doğrultusunda kişisel mekânını düzenler ve oluşturduğu bölgenin mahremiyetini savunur. Tüm bunlar davranışsal mekanizmalardır; bireyin kendini tanımlamasına destek olurlar ve fiziksel çevresi ile olan ilişkisindeki süreklilik gösterirler.

İnsan bu temel gereksinimlerinden hareketle çevresi ile sürekli karşılıklı etkileşim içerisinde bulunmakta; kendi etkisini ve bağlılığını örgütleyerek bir denge kurma çabası içerisinde olmaktadır. Mahremiyet temel ihtiyaçlardan biridir ve çalışmada "Mekân, Çevre ve Mahremiyet" başlığı altında (Bölüm 3) daha detaylı olarak açıklanmıştır.

- ***Bölge savunusu***

"Kişiler yaşamları üzerindeki kontrol duygusunu, tanımlı mekân alanlarındaki belirli davranışlarını kontrol ederek elde ederler" (Ittelson ve diğerleri, 1974) saptaması tüm insanların günlük yaşamlarında deneyimledikleri bir durumdur. Bu durum, yani 'bölge savunusu' şu şekilde de ifade edilebilir:

> Fiziksel bir ortamın sahiplenilmesi ve bu alana kimlerin girip, giremeyeceğini kontrol etme yetkisi olarak da tanımlanabilecek olan bölge savunusu kavramı, diğer türlerde içgüdüsel bir özellik göstermekte ancak, insan için daha çok kültürel ve sosyal bir içerik taşımaktadır. Bölge savunusu bir kişi ya da bir gurup tarafından sahip olunan ve kontrol edilen yer, mekân ya da fiziksel çevre üzerindeki ortak davranış ve biliş olarak da açıklanabilir (Bozdayı, 2004: s.47).

Her iki açıklamadan da anlaşılıyor ki; insanda bölge savunusu davranışları tanımladığı kişisel alanda kontrol sağlama, bu alanı kişiselleştirme, onunla ilgili duygular geliştirme ve koruma biçimleri ile görülebilmektedir. Bölge savunusu ait olunan kültür ve sahip olunan geçmiş deneyimler sonucunda öğrenilen bir davranış biçimidir. Birey doğduğundan itibaren içinde bulunduğu ortamlarda yüklendiği farklı roller doğrultusunda bölge savunusu davranışları geliştirmektedir. Okul çağındaki bir çocuğun eğitim sürecinde kullandığı masa ve sandalyesini sahiplenmesi davranışı buna örnek olarak gösterilebilir.

Kızıl (1978) konutların odalarının, donatılarının ve hatta tanımlı bazı alanlarının kullanmalarında aile içi rollerin etkili olduğunu ifade etmektedir. Örneğin, yemek masasında aile bireylerinin hep aynı yere oturması, ebeveyn ve çocuk odalarının büyüklüklerinin farklı olması gibi.

Bu örneklerden, bölge savunusunun mekânın düzenlenmesinde etken bir rol üstlendiği ve aile bireylerinin sahip oldukları rollere göre belirlenmiş bir düzende yaşamalarının sağlandığı anlaşılmaktadır. Bölge savunusu olgusu mekân dışındaki fiziksel çevrelerde ise sosyal ilişkileri düzenleyen bir görev üstlenmektedir.

- ***Kalabalık***

Açıklanan diğer kavramlar gibi kalabalık da insanın çevresiyle etkileşimi üzerinde belirleyici bir etkendir; 'bireyin amaçlarına ulaşmak için gerçekleştirdiği eylemlerinde, diğer bireylerin varlığının sıkıntı yaratması' olarak tanımlanabilmektedir. Kalabalık kavramında, kalabalık yaratan "diğer" bireylerin sayısının kabul edilebilir sınırı, eylemin türü ve niteliğine göre değişmektedir (Wilson, 1984, Kaplan, 1978).

Kültürel özelliklere ve geçmiş deneyimlere göre kalabalığın kabul edilebilir sınırları değişiklik gösterebilir. Ancak genellikle bireyler için kalabalık algısının hoş olmayan ve kaçınılması gereken bir anlam ifade ettiği görülmektedir. Ittelson ve diğerleri (1974) kalabalık kavramını; "belli bir mekân birimindeki insan sayısının, mekânın optimum konfor şartlarını ve normal işlev koşullarını bozacak seviyede artması olarak" tanımlamaktadırlar. Bu tanım sadece fiziksel bir anlamı ifade etmemektedir; kalabalık, bireyin bir mekândaki eylemini gerçekleştirmesinde engelleyici psikolojik etkilere de sahiptir. Ancak, kalabalığın her zaman olumsuz bir etkisi yoktur; belirli durumlarda eylemin niteliğine göre belirli bir kalabalık arzu da edilebilir. Örneğin, bir konser, siyasi bir miting vs.

Kültürel, sosyal ve psikolojik etkenler yanında; mekân tasarlama süreçlerinde kişisel mekân, bölge savunusu, mahremiyet ve kalabalık kavramları da insan davranışlarının daha iyi anlaşılmasında son derece önemlidirler; çözüm oluşturmada yol göstericidirler.

2.2 Çevre Psikolojisi

Çevre psikolojisini "fiziksel çevre ile insan davranışları arasındaki karşılıklı ilişkilerin incelenmesi" olarak tanımlamak mümkündür ve yaygın tanımlamaların 'ilişkinin karşılıklı oluşu' nu vurgulama yönünde olduğu görülmektedir (Gifford, 2002).

Fiziksel çevre doğal ya da yapay olabilir; insan yaşamını sınırlandırır, yönlendirir ve tanımlar. Mekânların insan davranışlarını birçok yönden etkilediği bilinen bir gerçekliktir. O nedenledir ki; mimarlık tarihçileri insanların yaşadıkları yerlerin onların sosyal ve kültürel değerlerini yansıttığını ve salt fiziksel bir barınak olmaktan öte, bireylerin ve toplumların varoluşunun biçimsel göstergeleri olduğunu ifade etmektedirler. Bu durum her dönemde ve her ülke için geçerlidir. İnsan yapılı-fiziksel çevreler yarattığında, aynı zamanda değer sistemlerini ifade eden sembolik oluşumlar da yaratmış olur. Bu çevreler, insanın dünyaya uyum sağlama gereksinimlerinin psikolojik bir sonucudur (Kızıl, 1979).

Bell ve diğerleri (1996), çevre psikolojisi biliminin ortaya çıkıp hızla gelişmesini şehir ve doğal çevre problemlerine bağlamışlardır. Şehirlerdeki nüfus artışları, hava kirliliği ve benzeri olumsuz çevre faktörleri, stres gibi etkenler insanları, dolayısı ile de onların davranışlarını etkilemektedir. Bu olumsuz etkenler insanın mekânlarla olan etkileşimini de olumsuz yönde etkilemekte, bozulmalar ve sorunlar ortaya çıkarmaktadır. O nedenle, şehirde yaşayan ve çoğunlukla doğal olmayan çevreye maruz kalan insanın hem fiziksel hem de psikolojik ilişkileri hem hasar hem de zarar görmektedir. Tüm bu sorunları irdeleyen ve çözüm yolları arayan bir bilim dalı olarak 'çevre psikolojisi' insanın içinde yer aldığı çevre ile iki farklı düzeyde ilgilenir:

- Bunlardan ilkinde, çevrenin insan davranışlarında ortaya çıkardığı süreçler konu edilir. Çevre, hangi davranışların mümkün olabileceğini, bu davranışların ne denli zor ya da başarılı olarak gerçekleşebileceğini farklı açılardan belirler. Yani, çevre psikolojisi davranış ve duygular üzerinde çevrenin belirleyici etkilerini ele alır.

- İkinci düzey ise, çevre içerisindeki davranışların 'sonuçları' ile ilgilidir. Yani, çevresel kirlilik, geri dönüşüm, eko sistem gibi sorunlar ele alınarak incelenir.

Gerçekte ‘çevre psikolojisi’ kapsamı açısından disiplinler arası bir yapıya sahiptir. O nedenle farklı disiplinler üzerinde yarattığı etki kadar, aynı zamanda o disiplinlerden beslenir. Göregenli (2010) bu bağlamda üç ayrı disiplini ‘çevre psikolojisi’nin arka planı olarak sayar: psikolojik, coğrafi ve mimari arka plan. Bechtel (2002) ise alanının beslendiği disiplinleri daha da çoğaltarak sosyoloji, antropoloji, mimarlık, şehircilik, ekoloji ve tüm tasarım alanlarını çevre psikolojisinin ilgilendiği alanlar içerisinde kabul eder.

Çevre psikolojisi insanı çevrenin etkisiz bir parçası değil, çevresi üzerinde amaçlı ve kararlı etkisi olan bir değer olarak görür, davranışın oluşumunda çevrenin rolünü kabul eder; o nedenle de insan davranışlarını yönlendirmeden ve insanı çevresinden izole etmeden inceler. Çevresinden etkilenen insan aynı oranda çevresini etkiler. Bu alandaki yol gösterici ilke, insan ile çevresel ortamı arasında ‘dinamik bir etkileşim’ olduğudur (Ittelson ve diğerleri, 1974).

İnsanın hem dönemsel hem aynı dönem içerisinde çeşitli hem de bütünüyle farklı dönemlerde yaşamı boyunca maruz kalacağı belli fiziksel çevreler her zaman olacaktır; bu çevrelerle olan ilişkisi ise sürekli belli bir dinamikte devam edecektir. Bu nedenle, insanın hangi çevre içerisinde olursa olsun varlığını sürdürebilmesi için çözümler üretmesi gerekmektedir. Bununla beraber, yeni çevreler yeni gereksinimleri, yeni gereksinimler de yeni çevre ihtiyaçlarını doğuracak ve sonsuz bir döngü süreci gelişecektir.

Fiziksel çevre etkileşiminde, doğrudan ve bire bir ilişkide olunan çevre ‘iç mekân’lardır. İnsan, yaşamının büyük bölümünü harcadığı bu alanlarda tüm fiziksel, sosyal ve psikolojik gereksinimlerinin karşılanmasını bekler. Bu gereksinimlerin karşılanabilmesi için elverişli iç mekânları tasarlamak ve olası durumlara göre değişebilirliğini öngörebilmek gerekmektedir.

Yürütülen tez çalışmasının alanı ve kapsamı düşünüldüğünde; çevre psikolojisi verilerinden yararlanmak zorunlu olmuştur. Çünkü; disiplinler arası katkıları içinde

barından çevre psikolojisi, mimar, iç mimar ve çevre tasarımcılarına üretilen fiziki tasarımların bir bütün varlık olarak insana uygun olması gerektiğinin altını çizmektedir.

2.2.1 Temel prensipleri

Çevre psikolojisinin insan-çevre ilişkilerine yol gösterici nitelikte olan kabulleri, özellikle iç mekân tasarımında bu ilişkinin bireysel ve sosyal boyutlarını anlaşılabilir kılmaktadır. Tasarımın oluşum sürecinde;

- Biçimlendirilecek çevrenin,
- Orada yaşayacak insanların belirleyici özelliklerinin,
- Kullanıcı üzerinde oluşturacağı etkilerinin,
- İnsanın ve mekânın içindeki tüm unsurların birbirleri ile olan ilişkilerinin.

Yukarıda değinilen ilkeler ışığında kuvvetli analizi yapılmalıdır. Tüm bunların doğru ve eksiksiz şekilde saptanabilmesinde fayda sağlaması için Ittelson ve diğerleri (1974) ile Bozdayı'nın (2004) ortaya koyduğu temel prensipler aşağıda değerlendirilmiştir:

- Çevre tanımlanırken, birçok unsur ele alınarak bir araya getirilir ve bunların doğrultusunda bütünsel değerlendirme ortaya çıkar. Buna bağlı olarak, iç mekânı oluşturan tüm yapı elemanları ve donanımlarının birbirleri ile olan ilişkileri bir bütün olarak değerlendirilmelidir. İç mekânın yapı unsurlarının ve donanımlarının ilişkisi, tasarım ilkelerine uymalı, birbirleri ile uyum içerisinde tasarlanmalıdır. Elemanların sadece biçimsel ve işlevsel özellikleri değil, renk ve dokuları, aydınlatma, havalandırma, iklimlendirme gibi mekânda konforu oluşturacak sistemleri birlikte tasarlamak gerekmektedir. Böylelikle, iç mekânda gerçekleşecek eylemler sağlıklı, uyumlu ve konforlu olacaktır.

- İnsanın sahip olduğu psikolojik özelliklerinin yanı sıra, dinamik bir ilişki içinde olduğu mekânın çevresel özellikleri de bir başka temel prensip olarak kabul edilmektedir. Etkileşimin en fazla yaşandığı insan-çevre örneği ise, insan yaşantısında büyük yer

kaplayan iç mekânlardır. İnsan, bir yandan tasarımcıların ortaya koydukları çevresel çözümleri doğrudan kullanırken, diğer yandan da kendini yansıtabileceği ve mekânı kendine ait kılabileceği ilişkiler gerçekleştirir. Bunun sonucunda, iç mekân tasarımında kullanıcı gereksinimlerinin yanı sıra, beğeni ve tercihlerinin de iyi analiz edilmesi, insanın kendi müdahalelerine olanak tanıyacak esnekliklerin sağlanması gerekmektedir. Böylelikle insan, kendi beğeni ve zevklerinin yansıtıldığı ve kendi müdahalelerini gerçekleştirebildiği bir mekânda daha sağlıkla bir ilişkiler kurabilecektir.

- Fiziksel çevre içerisinde gerçekleşecek tüm sosyal eylemler, mekânın biçimlenme sürecinde etkin rol oynamaktadır. İç mekân tasarım sürecinde mekân aynı zamanda sosyal bir çevredir ve fiziksel olarak mekânı oluşturacak her donatı da sosyal çevreyi etkilemektedir. Örneğin, bazı mekânlarda belirli sosyal ilişkiler mümkün olurken, bazı mekânlarda donatı elemanları ve onların konumlandırılmaları sosyal ilişkileri kısıtlayabilir. O nedenle, tasarım ve uygulama aşamalarında mekânın biçimlendirilmesinin davranışları etkilediği ve yönlendirdiği gerçeği göz ardı edilmemelidir.

- Kültürel değerlerin baskın olduğu yerlerdeki çevresel değerler insanların davranışlarının tümünü etkileyip değiştiremez, sadece destekleyici veya sınırlayıcı etkiler ortaya koyabilirler. Bu olgudan hareketle, iç mekân tasarımın yapılacağı çevrenin değer bileşenleri iyi analiz edilmeli ve tasarım kararları bu doğrultuda şekillenmelidir. Unutulmaması gereken; insan ve mekânsal çevresi arasındaki ilişkinin çevresel değerlerle mekânın oluşum sürecini sadece destekleyebildiği, tasarım kriterlerinin tümü için belirleyici olmadığıdır.

- İnsan çevrenin değişim süreçlerinin her zaman tam olarak farkında olamayabilir. Çevre ve insan arasında o sırada etkin bir uyum süreci yaşanmakta ise, değişim süreçleri insan için daha gözlemlenebilir hale gelebilir. Herhangi bir mekânda, oranın tasarımından veya çevresel olumsuzluklardan insan davranışının etkilenmesi algılanabilirken, bunların nedeni olan etken gözden kaçırılabilir. Bu noktada, kullanıcının gerçekleştirmek istediği eylemleri ve konfor alanını doğru çevresel kararlarla belirleme yükümlülüğü tasarımcı açısından önemli hale gelir. O nedenle, tasarımcı çevresel kararların kullanıcıyı nasıl

etkileyeceğinin bilinci ile hareket etmeli ve oluşabilecek herhangi bir çevresel uyumsuzluğu tasarım sürecinde engelleyebilmelidir.

- ‘Algılanan’ çevre ‘gerçek’ çevre ile her zaman örtüşemeyebilir. İnsanın kişiliği, etnik kökeni, dini yapısı, hatta o zamanki ruh hali bile ‘gerçek’ çevrenin algılanması etkilemektedir. Kişinin bir çevreyle önceden kurduğu ilişki ve deneyimleri de o çevreyi yeniden algılayışını değiştirebilmektedir. Yani, iki farklı kişi için aynı çevre farklı etkileri yaratabilmektedir. Bu yüzden, böylesi durumlarda kullanıcının değil, iç mekân tasarımcısının vermesi gereken doğru tasarım kararları öne çıkmaktadır. Tasarım sürecinde tek kullanıcılı durumlar için, tasarımcı kullanıcısının bireysel özelliklerini, sosyal yapısını ve tasarımdan beklentilerini iyi analiz etmeli; belli guruba yönelik durumlarda ise gurubun genel yapısını analiz ederek ortak tasarım kararlarını belirleyebilmelidir.

- Çevre ve çevresel elemanların, değer ve fonksiyon olarak nesnel özellikleri dışında duygusal ve sembolik özellikleri de vardır. Aynı işleve sahip olsalar bile iki ayrı nesne farklı sembolik anlam taşıyabilirler. Örneğin, oturma işlevine sahip bir yönetici koltuğu ile mahkemelerdeki sanık sandalyeleri farklı sembolik ve duygusal anlam içerirler. Bu bağlamda, yaşayış sistemimiz ve değerlerimiz mekânın tasarım sürecinde yol göstericidir.

Görülmektedir ki çevre psikolojisi, insan ve çevre ilişkilerini çeşitli boyutlarda inceler; fiziksel ve sosyal çevreyi birbirlerinden ayırmaz, insanın aynı çevreyi paylaştığı diğer kişilerden bağımsız olmadığını ve onlardan etkilendiğini kabul eder.

İnsan gibi çevre de sürekli değişime uğrayan, belli aşamalardan geçip gelişebilen bir olgudur. Çevre psikolojisi, bu değişim ve gelişimin aşamaları ile ilgili bulgular ortaya koymaktadır. Bu ve benzeri bilimsel verilerin sayesinde tasarımcılar, kullanıcılar için uygun mekânsal çözümlemeler yaratabilirler. Özellikle tasarım kriterleri gözetilmeksizin, insan unutularak, sadece iç mekân tasarım elemanlarını ve malzemelerini kullanarak bir mekân tasarlamak düşünülemez. Merkezinde insanın olduğu iç mekân tasarımı için her bilimsel veri yol gösterici, sorun çözümleyici niteliktedir. Mekânın salt fiziksel özelliklerden ibaret bir yapı değil, tasarımcısı ve kullanıcısı olan insanın fikir ve

düşüncelerinin ürünü olduğu, belirleyicilerinin onlar olduğu unutulmamalıdır. Kullanıcısının gereksinimlerini değerlendirmeden, onların psikolojik ve sosyolojik özelliklerini dikkate almadan yapılan bir iç mekân tasarımı, kullanıcısı ile uyum sağlayamayacağı için geçerliliğini yitirmeye mahkûmdur.

2.3 Mimari Çevre Farkındalığı

İnsanlar içinde yaşadıkları mekânlar ile tıpkı diğer nesnelerle kurdukları biçimde bir ilişki kurarlar, benimsedikleri oranda bağlanırlar ve hatta kimliklerini onlarda oluştururlar. Bir sığınma, korunma duygusundan çok 'yuva' niteliği ile sahiplendiği ve kendini ona, onu kendine ait gördüğü bir kişisel mekân insanın kimliğini ve kişiliğini yansıtır. Bilgin'e (1994) göre, mekânlar bu kimliğin sürekliliğini sağlayıcı bir etkiye sahiptirler. Yaşamını içerisinde gerçekleştirdiği en yakın çevre olan mekânlara duyulan insanın kişiselleştirme arzusu, her durum ve ortamda kendini gösterebilir. Kişiselleştirme olgusu bireyin farkında olarak veya olmayarak gerçekleştirdiği bir eylemdir. Her ne şekilde gerçekleşirse gerçekleşsin, kişiselleştirme arzusunun yanı sıra insan ile mekân ilişkisi başkaca kavramları da gündeme getirir. Göregenli (2010) bu kavramları 'yerin özellikleri', 'kişiselleştirme', 'geçmişin hatırlanması', 'gizlilik', 'mahremiyet', 'aidiyet', ve 'güvenlik' olarak tanımlamaktadır.

Mimari çevresi ile insanın arasındaki ilişkiden ortaya çıkan kavramlardan tez konusu ile bağlantılı olanlar seçilmiş ve bu bölümde aktarılmıştır. Her birey için kendi mimari çevresini tanıması, onunla olan ilişkisini doğru anlamlandırması ve süreç içerisinde doğru şekillendirmesi yaşamı boyunca önem taşımaktadır. Bu gerçeklikten hareketle, ilişkili kavramların ele alınıp değerlendirilmesi hem kullanıcı hem de tasarımcı için yol gösterici olacaktır.

2.3.1 Mekânsal kimlik

Mekânsal kimliği açıklamak için öncelikle 'kimlik' kavramına ayrıca değinmek yararlı olacaktır. Kuşkusuz her bir kavram farklı ya da benzer birçok biçimde açıklanabilir ya da

tanımlanabilir. Örneğin Erdönmez ve Akı (2005) mekânın "insanın insanla, insanın nesneyle ve nesnenin nesneyle olan aralıklarının, uzaklıklarının ve ilişkilerinin üç boyutlu bir anlatımı" olduğunu ifade ederler. Kimlik ise, toplumsal bir varlık olan insanı yaşadığı dünyada diğerlerinden ayrıştıran, konumlandıran ve tanıtan nitelikler ve özellikler bütünüdür. Diğer yandan kimliğin "bireyin kendi olma durumu ve özgünlüğü" olduğunu söyleyen Bıyıkoğlu (2011) "kimlik, doğadaki herhangi bir canlıyı veya objeyi başka canlı ve objeden ayıran, kendine özgü olma durumudur" diyerek daha genel kapsamlı bir tanım yapar. Bu tanım, kimlik kavramının salt insana ait olmadığını ifade etmesi açısından, mimari alan için daha isabetli gözükmektedir. Her ne şekilde yapılırsa yapılsın; kimlik tekliğin, özgünlüğün bir işaretidir ve öznelliği ortaya koyan sosyal bir içeriktir. Bilgin (2001) kimliğin "ben kimim" sorusuna verilen yanıtla ilgili olduğunu söyler ve "bilişsel ve duygusal nitelikte bileşik ve zihinsel bir yapı" olduğunu ileri sürer. Bu tanım da kimliği salt insan boyutuna indirger gibi görülmektedir. Oysa, insanın bireysel ve sosyal olguları ile oluşan kimlik kavramı sadece insana ait bir kavram değildir; mekân gibi başkaca boyutlara da sahiptir. Yani, mekânların da kimlikleri vardır, olmalıdır da. Mekâna ait kimlikle insana ait kimlik, sürekli etkileşim kurdukları bir ilişki içerisindedirler. Kişinin kimliğinin mekâna yansıdığı gibi, mekânın kimliğinin de kişiye yansıdığı görülebilmektedir.

Yukarıdaki değerlendirmenin ardından 'mekân kimliği'ni açıklamak yerinde olacaktır. Mekân kimliği bireyin öz kimliğinin bir alt yapısı olarak; bireyin içinde yaşadığı fiziksel çevreyi kavrayan, şekillendiren ve tanımlayan bir olgudur. Bıyıkoğlu'nun (2011) açıklamalarından yola çıkarak denilebilir ki; kimlik, bir mekânı güçlü, eşsiz ve kendine özgü karakteri ile diğer mekânlardan farklı olarak konumlandırır. Örneğin mekân olarak konut baz alınacak olursa; insanın günlük yaşam rutinleri ve deneyimleri, konut ve konut yakın çevresinde meydana gelen tüm durumlar 'mekân kimliği'ni belirlemektedir.

Diğer yandan, bireyin içinde yaşadığı toplum, o toplumun sosyal ve kültürel yapısı gibi özelliklerin tümü mekânsal kimliğin oluşumunda etkendir. Sabit bir anlamı ifade etmeyen kimlik kavramı hem farklılıkları hem de benzerlikleri içinde barındıran ve sınırları değişim içinde olan bir olgudur. Çünkü sürekli değişen ve yenilenen toplum ve insan ilişkileri,

kimliğin sürekli olarak yeniden tanımlanmasını gerekli kılar. Aynı şekilde kişiler mekânlar ile sürekli etkileşim halinde bulunduklarından, mekân kimlikleri de sürekli olarak değişir ve yeni tanımlara ihtiyaç duyarlar (Polat ve Birsel, 2006). Yaşam alanı olarak mekân kimliği de bu gerçeklik içerisinde bir 'yaşayan varlık' olarak değerlendirilmelidir. Nasıl insanın kimliği yaşam boyunca farklı durumlara maruz kalarak sabit kalamıyor ve değişim gösteriyorsa, benzeri süreçlerden geçen mekânların kimlikleri de aynı kalamayacaktır.

2.3.2 Mekân, çevre ve memnuniyet

Bir şeyden mutlu olmak, bir durumdan hoşnut kalmak ya da keyif almak, haz duymak her insanın psikolojik ihtiyacıdır. En basit ifade ile eğer bir mekân kullanıcılarının ihtiyaçlarını ve beklentilerini karşılıyorsa, bu da mekân memnuniyetini gösterir. Memnuniyet duygusu bireyin yaşama ilişkin tatmininin artmasına, böylelikle haz duygusunun yükselmesine yol açtığı için diğer duyguları da belirli ölçülerde etkiler. Pamukçu (2015) bu durumu şöyle örnekler: "Bireyin çevreden aldığı negatif his konutuna da yansımakta ve bu durum konut memnuniyetini etkilemektedir. Tatmin ve huzur memnuniyet için önemlidir." Memnuniyet konusuna ait bir diğer değerlendirme ise Gülaydın'a (2004) aittir: Gülaydın, insanın kişisel özellikleri ile deneyim ve beklentilerinin yaşamdan ne ölçüde memnun olup olmadığı konusunda etkili olduğunu ifade eder. O halde, memnuniyet hali ve derecesi standart değildir; bireylere göre değişiklik gösterebilmektedir. Birey mekânı ne amaçla kullanıyorsa ondan o amaç için tam performans bekler, beklentilerini karşılama düzeyine göre de memnuniyet derecesini belirler. Örneğin, üç odalı bir konutta beş birey yaşamakta ise, her bireye ihtiyacı olan özel alan aynı anda yetmeyecektir ve bu sebepten memnuniyet derecesi yüksek olasılıkla zayıf olacaktır. Tüm bunlar gösteriyor ki; Rapoport'un da (2004) işaret ettiği gibi konut dört duvardan ibaret bir yapı değildir, kendini çevreleyen alanı da kapsar. Bu yüzden de konut bir bütün olarak değerlendirilmelidir.

Standartlaşma günümüz yaşantısının gündeme getirdiği bir olgudur, birçok durumda da gereklidir. Örneğin toplu konutlar ortak kullanım değerleri üzerinden belirli standartlarla yapılandırılırlar. Bu standartlar konutu kullananları psikolojik açıdan etkiler. Söz konusu etki pozitif olabileceği gibi, negatif de olabilir. Kabadayı'ya (2006) göre, eğer konut

fiziksel özellikleri bakımından yeterli ve kullanıcısının psikolojisi ile uyumlu ise, olumlu bir çevrede yaşam sağlanmış olur. Böylece birey yaşadığı çevrede kendini konforlu hisseder. Bu da göstermektedir ki; belirli standartlarla oluşturulan fiziksel çevreler bireylerle değişik düzeylerde ve içeriklerde ilişki kurarlar.

Bireysel özelliklere bağlı olarak beliren ihtiyaçların, kişinin inisiyatifi dışında gelişebildiğini söyleyen Amerigo ve Aragones (1997) bu durumu aşağıdaki iki ayrı şemada şu şekilde göstermektedirler:

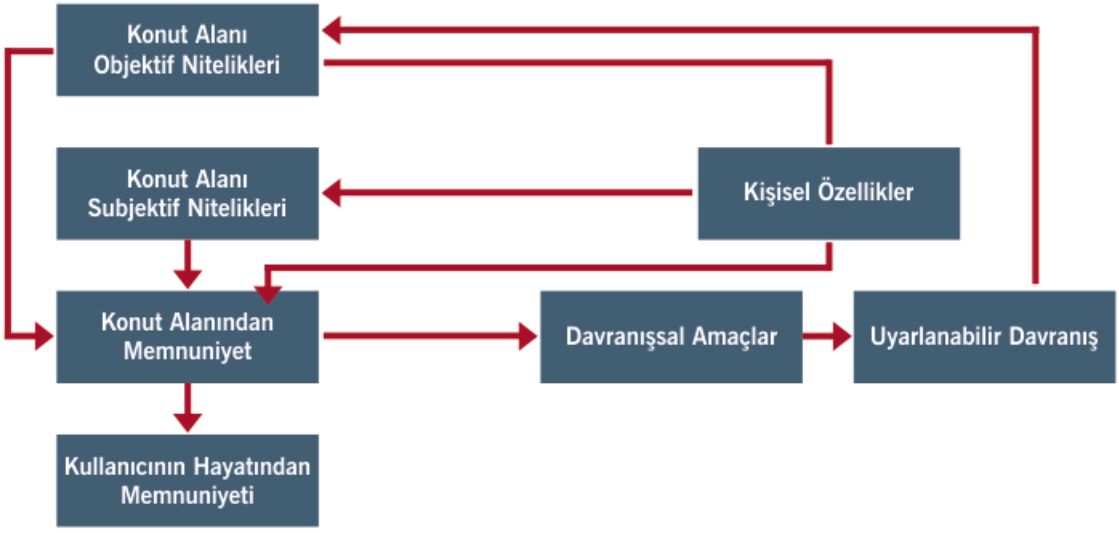

Şekil 2.7: Konutta memnuniyet (Amerigo ve Aragones, 1997)

Şekil 2.6' de görüldüğü gibi, konuttaki kişisel deneyimlerin artması ile doğru orantılı olarak çevresel uyum da artmakta ve memnuniyet bunlara bağlı olarak olumlu yönde etkilenmektedir.

Şekil 2.8: Konut memnuniyetini etkileyen faktörler (Amerigo ve Aragones, 1997)

Şekil 2.7 incelendiğinde, memnuniyet iki boyutta ortaya çıkmaktadır; fiziksel ve sosyal boyutlar ile objektif ve sübjektif boyutlar. Fiziksel ve sosyal boyutlara bakıldığında çevresel özelliklere bağlı etkenler, objektif ve sübjektif boyutlarda ise kişisel özelliklere bağlı durumlar görülmektedir. Fiziksel koşullara sübjektif açıdan bakıldığında komşuluk ilişkileri ve mekânın görünümü, objektif açıdan bakıldığında ise aile yapısı ve çevresel etkenlerin memnuniyet seviyesini etkilediği anlaşılmaktadır. Bu şemadan konut yakın çevresi ve konutta geçirilen sürenin değerlendirmesinde yaşın etkili olduğu sonucu çıkarılabilmektedir. Bu etki yaşa bağlı olarak aynı süre için olumlu veya olumsuz değerlendirmelere neden olabilmektedir. Sosyal boyutlardaki komşuluk ilişkileri de tamamen çevreye bağlı olan ve her birey için farklılık göstererek gelişen önemli maddeler arasında yer almaktadır.

Memnuniyeti doğrudan etkileyen faktörlerden biri de kalite kavramıdır. Kullanıcı beklentilerini karşılayabilen, işlevsel ve estetik zevklere sahip mekânlar kaliteli olarak tanımlanabilmektedir. Konutta kalite ise, kullanıcılar farklı özelliklere sahip olsalar da aynı çatı altında farklı beklentilerinin karşılanması ile gerçekleşmektedir.

Yukarıda anlatılan tüm bu değerlendirmelerin dışında, bir mekâna ve o mekânın çevresine duyulan memnuniyetle beraber gelen ve gelişen başka kavramlar da bulunmaktadır. Yürütülen çalışmada değinilen bu kavramlar birbirilerini etkilemekte ve var etmektedirler.

2.3.3 Mekân, çevre ve aidiyet

Aidiyet en temel sözlük anlamı ile 'ilişkinlik' demektir. Baumeister ve Leary (1995) ise aidiyeti kişiler arası ilişki kurulması, sürdürülmesi veya dönüştürülmesi için gerekli olan temel bir insan güdüsü olarak açıklamışlar; yüksek derecede psikolojik doygunluk sağlayan ve yabancılaşma etkisini azaltan bir olgu olarak vurgulamışlardır.

'Mekân ve aidiyet' ya da 'mekâna duyulan aidiyet' üzerine yapılan açıklamalarda birçok farklı ifade olsa da ortak anlam mekânlar ile insanlar arasında duygusal bir bağın bulunduğudur. Mekânın içerdiği ya da ona atfedilen duygusal içerik insanla bir bağ oluşturmakta; bu bağ insanın mekâna aidiyetini belirlemektedir (Kyle ve diğerleri, 2004).

Mekâna bağlılık kavramını şekillendiren bir diğer olgu kültürdür. Altman'a (1992) göre farklı kültürlerin toplumsal kabulleri doğrultusunda mekân kullanımları ve mekâna yüklediği değerler farklıdır; buna bağlı olarak mekâna bağlanma ölçütleri ile mekâna aidiyet dereceleri de çeşitlilik göstermektedir. Hidalgo ve Hernandez (2001) ise; mekâna duyulan aidiyet kavramının duygu ve düşüncelerle tanımlanabilir olduğunu, niceliksel bir değer taşımadıklarını söylemişler; aidiyeti mekânda geçirilen süre, yaşanmışlık ve anımsanan bir anı ile ilişkilendirilmiştir.

İnsan yıllar boyunca bir mekânda yaşadığında, zaman içerisinde orayı kişiselleştirir ve bir egemenlik kurar. Bu kişiselleştirme durumu istemsizce veya bilinçli bir şekilde gerçekleşebilir. Çünkü insan mekânın kendisinden izler taşıması, hayatını kolaylaştırması ve zevklerine hitap etmesi beklentileri içerisindedir. Bu beklentiler karşılandığında aidiyet durumu ortaya çıkmaktadır. Hidalgo ve Hernandez'in de (2001) dediği gibi, geçmişle bağ kurulan bir anı ve onun mekâna ait yaptığı göndermeler de aidiyet duygusunun oluşumunu etkileyebilmektedir. Günümüz insanının bireysel özelliklerini yaşadığı konuta

aktarabildiğini, yani mekân ile bireyin bütünleşebildiğini ifade eden Degasis (2006) ise bireyin mekânda gerçekleştirdiği müdahalelerle kendi gereksinimlerini daha karşılanır bir duruma getirebildiğini ve böylece aidiyet duygusunu geliştirdiğini ileri sürer.

Mekâna yüklenen anlamlara göre bireylerin aidiyetlerini farklılık gösterebilen bir olgu olarak değerlendirmek mümkündür. Ayrıca, kültürel ve kişisel özellikler de aidiyeti etkileyen unsurlardır. 'Bir yere ait olma duygusu' insan için her zaman var olmuştur ve insan ile mekân ilişkisi memnuniyet, aidiyet ve mahremiyet gibi kavramlar ile bir bağ içerisinde bulunmaktadır.

2.3.4 Mekân, çevre ve mahremiyet

Ait olma veya bir şeyi kendine ait kılma içgüdüsü bütün insanlarda bulunmaktadır. Birey kimliğini ortaya koyduğunda aslında kendi alanını ve sınırlarını diğer bireylere, guruplara ve hatta topluma karşı işaretlemektedir (Desagis, 2006). Bu durum koşullara, amaçlara ve durumlara göre değişiklik gösterse de insan kendine ait kıldığı alanın sınırlarını yani mahremiyet alanının sınırlarını belirlemiş olur. Proshansky (1970) mahremiyeti 'bireyin başkaları ile hangi boyutta iletişim içerisinde olacağını seçme özgürlüğü' olarak tanımlamıştır. Bir diğer ifade ile insanın mahremiyet alanına kimleri ne şekilde dâhil edeceği kendi iradesine bağlı olarak gerçekleşir.

Mekânsal insan davranışlarının bir parçası olan mahremiyet bireysel bir olgudur; bireyin belirlediği alanlara müdahalenin sınırlarını içermektedir. Oluşturduğu sınırlarla birey diğer bireylerle bir anlamda iletişimini kesme olanağını sağlamış olur.

Ittelson, Proshansky, Rivlig ve Winkel (1974) insanlardaki mahremiyet gereksinimini aşamaları ile aşağıdaki şekilde analiz etmişlerdir:

- ***Yalnızlık:*** Bireyin kendisini diğer tüm bireylerden tamamen izole etme durumudur.

- ***Gizlilik:*** Birden fazla bireyin gurup içerisindeyken duydukları mahremiyet gereksinimleridir.

- ***Anonim:*** Belirli bir toplum içinde bireyin rahatsız edilmeden bulunma gereksinimidir.

- ***Saklanma:*** Bireyin kendisi ile ilgili bilgilerini korumak adına özelinde tutmasıdır.

Bunlardan yola çıkarak mahremiyet, sınırlandırılarak korunan bir iletişim fonksiyonu olarak, en ortada sadece bireyin kendisinin yer aldığı, dışa doğru katmanlar halinde ilerleyen bir olgu olarak tanımlanabilir. Birey, diğer bireylerle olan ilişkisini kendi belirler ve konumlandırır. Bu ilişkilere göre de diğer bireylerin kendi mahremiyet alanına müdahalesinin derecelerini ayarlar.

Mahremiyetin mekândaki görünümü ise, en net biçimde bireyin belirlediği kendi alanıdır. Mekân olarak bir konutu ele alınacak olursa, konut içinde yaşayan bireylerin her biri için kendi alanı onun mahremiyet sınırlarıdır. Tek başına konut ele alındığında da mahremiyet konut dışındaki bireylere karşı olan sınırları ifade etmektedir. Bu alanı dışarıya karşı keskin sınırlar olarak duvarlar çevreler, pencere ve kapılar ise esnek sınırları oluşturur. İnsanın kendine ait kıldığı mekân onun egemenlik bölgesini ifade etmektedir ve bu egemenlik bölgesi onun mahremiyet alanıdır.

BÖLÜM 3
SAMANBAHÇE KONUTLARI

Samanbahçe Konutları, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Lefkoşa kentinin tarihi Suriçi bölgesinde, Osmanlı döneminde inşa edilen ilk sosyal toplu konutlardır. Günümüzde yaşamını sürdüren ve aynı amaçla kullanımına devam edilen, bu özelliği ile de önemli bir örnek olan konutlar Girne Kapısı'nın güneydoğusu ve Mevlevi Tekkesi'nin batısında yer almaktadır.

Şekil 3.1: Sokak dokusu (Aygenç, 2019)

Şekil 3.2: Fevzi Çakmak Sokak (Aygenç, 2019)

Konutların yapımında seçilen malzemeler ada iklim koşullarına uygun olarak tercih edilmiş; taş temeller, kerpiç duvarlar, kamış hasırlarla örülmüş ve oluklu yerel kiremitle örtülmüş tavanlar, doğal Kıbrıs 'Kiracı Köy mermeri'nden zeminler ve ahşap kapılardan oluşturulmuştur. Kapı ve pencerelerde Osmanlı'nın geleneksel yeşil rengi kullanılmıştır (Şekil 3.4). Kapıları çerçeveleyen sarı taşlı sövelerin tepesindeki kilit taşlarında, her konutun numarası Osmanlıca yazılmıştır (Şekil: 3.3).

Şekil 3.3: Kapı (Aygenç, 2019)

Şekil 3.4: Pencere (Aygenç, 2019)

3.1 Samanbahçe Konutları Kısa Tarihçesi

Kıbrıs Vakıflar İdaresi (EVKAF) tarafından edilen bilgiler doğrultusunda, Samanbahçe Konutlarının kısa tarihçesi şu şekilde anlatılabilmektedir:

- Kıbrıs'ta 1918-1925 yılları arasında, Musa İrfan Bey'in Evkaf Murahhası döneminde, o zamana değin sebze, meyve bahçesi olarak kullanılan Şaban Paşa Vakfına ait arazi üzerinde 60 mütevazı konutla yapılandırılmıştır.

- Proje, sosyal hizmet anlayışı güden vakıf felsefesi temelinde; ihtiyaç sahibi birey ya da ailelerin konut ihtiyaçlarının karşılanması için Kıbrıs Vakıflar İdaresi tarafından oluşturulmuştur.

- 1955-1957 yıllarında yapılan yenilenme çalışmaları ile konut sayısı 72'ye yükselmiştir. Tüm konutlar 9 sokakta 3 etap olarak, bitişik düzende konumlanmaktadır (Şekil 3.6). Konutların merkezinde su ihtiyacını karşılayan doğal sarı taştan, altıgen planlı, depolu ve kubbe örtülü bir meydan çeşmesi yer almaktadır (Şekil 3.5).

Şekil 3.5: Meydan çeşmesi (Aygenç, 2019)

- Kıbrıs'ta çağdaş anlamda "sosyal konut" anlayışının ilk örneği olan Samanbahçe Konutları zaman içerisinde kaçınılmaz olarak deformasyona uğradığı için, 2003 yılı Eylül ayından 2004 yılına kadar Kıbrıs Vakıflar İdaresi tarafından projelendirilip, restore edilmiştir. Projenin finansal desteğini UNOPS (United Nations Office for Project Services) sağlamıştır. Restorasyon kapsamında konutların dış cephe ve çatıları ile sokak zeminleri yenilenmiştir. Konutlar ve konut yakın çevresi günümüzde bu hali ile kullanıma devam etmektedir.

3.1.1 Mimari ve iç mekân özellikleri

Her mekân için olduğu gibi 'konut' için de kullanıcı ihtiyaç ve tercihleri tasarımı yapılandırmaktadır. Diğer yandan, 'Mekân, Çevre ve Memnuniyet' başlığı altında da değinildiği gibi (Sayfa 27) ihtiyaç ve beklentilerin karşılanması kullanıcı memnuniyetini

etkilemektedir. Bu açıdan, Samanbahçe Konutları projesinde mimari, iç mimari ve çevre tasarımlarının olası kullanıcı özellikleri düşünülerek, doğru çözümlendiği görülmektedir. 20 yüzyılın daha başlarında insana, mekâna ve çevreye ilişkin böylesi bir çözümün hayata geçirilmiş olması; bu çözümün günümüzde geçerliliğinin devam etmesi dikkate değer bir durum olarak kabul edilebilir. Yapılan anket çalışmasının sonuçları da göz önüne alındığında (Sayfa 50), kullanıcı memnuniyet oranının yüksek oranda olduğu bu tasarım, doğru planlamanın iyi örneklerinden sayılabilir.

Şekil 3.6: Samanbahçe Konutları vaziyet planı (EVKAF, 2019)

Samanbahçe Konutları tek tip planla bitişik düzende sıralanan bir düzene sahiptir (Şekil 3.6). Trafiğe kapalı olan sokaklarda konutlar hem karşılıklı hem de yan yana dizilmiş halde yer almaktadır. Şekil 3.7‘de görüldüğü gibi, sağ tarafta yer alan otopark alanı konutlardan

ağaçlandırılma ile ayrılmıştır. Konutların genel kullanıma açık olan otopark ile bağlantısının ağaçlandırma sayesinde koparılması, kullanıcıların mahremiyet durumunu etkilemektedir. Çünkü 'mahremiyet' kişinin kendi alan ve sınırlarını diğer birey ya da guruplara karşı işaretlemesi, dolayısı ile yaşadığı çevreye aidiyetini güçlendirmesidir (Sayfa 31).

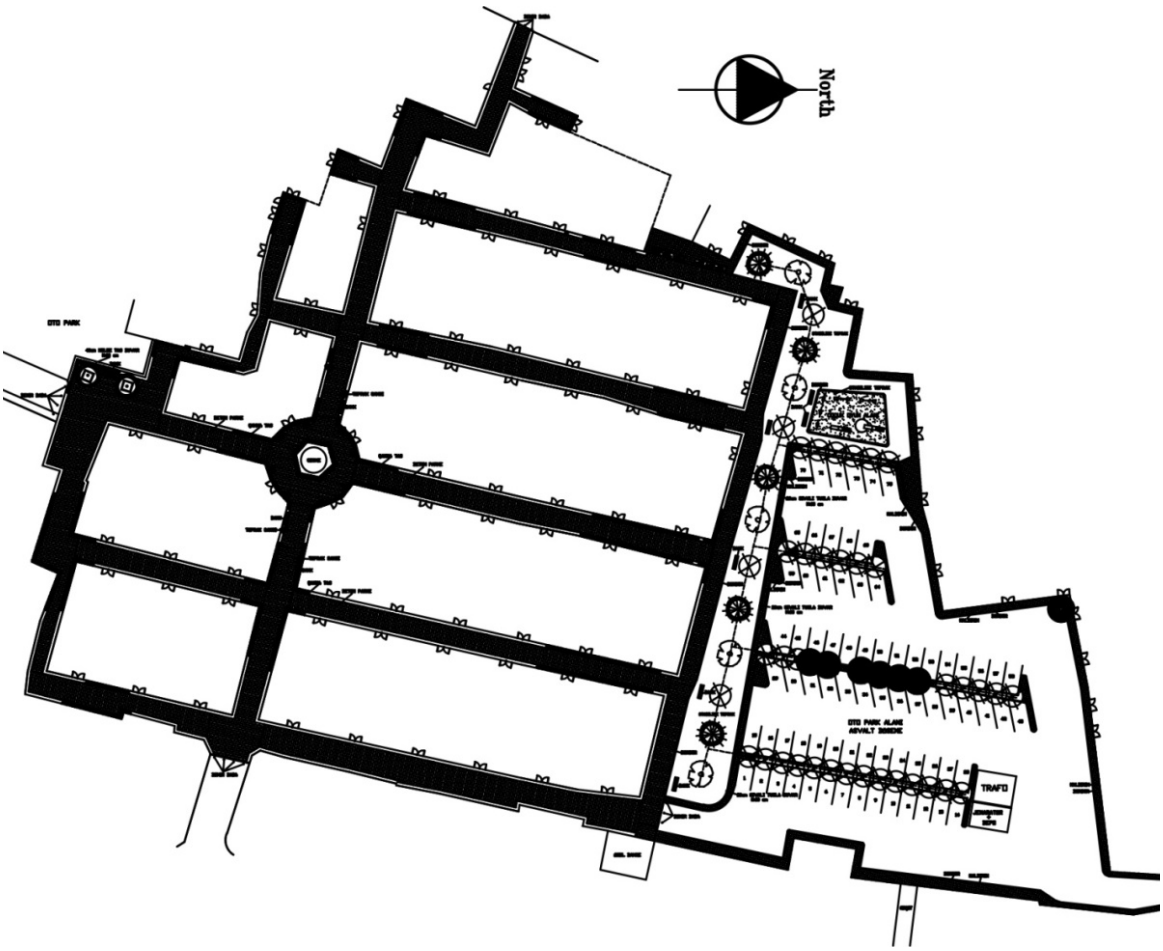

Şekil 3.7: Trafiğe kapalı sokaklar, ağaçlandırılan alanlar, park ve otopark (EVKAF, 2019)

Restorasyon öncesi eskime, aşınma, yıpranma gibi etkenlerle zaman içinde deforme olan yüzeyler aşağıdaki görünüşlerde izlenebilmektedir (Sayfa 38-39). Gerçekleştirilen restorasyon ile dış mekân görünüşleri iyileştirilerek bu deformasyonlar giderilmiştir. Bu durum, kullanıcıların konutlarını daha fazla benimsemelerini ve daha verimli kullanabilmelerini sağlamış, aidiyet duygularını etkilemiştir.

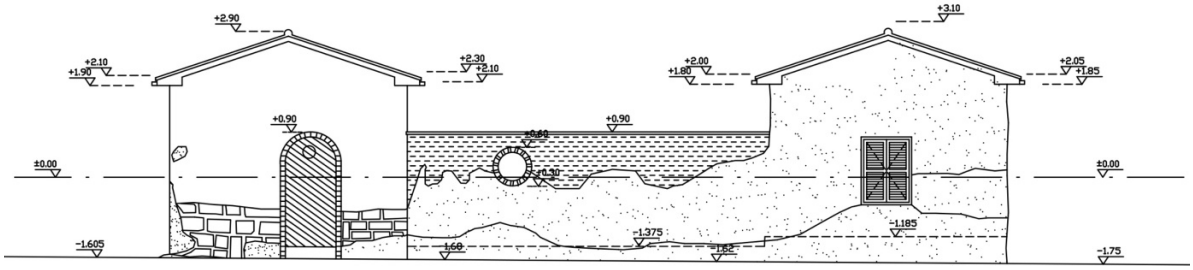

Şekil 3.8: Fevzi Çakmak Sokak restorasyon öncesi görünüş (EVKAF, 2003)

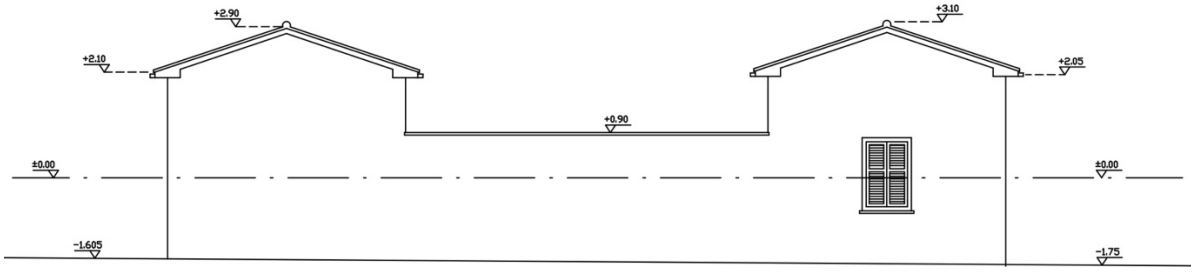

Şekil 3.9: Fevzi Çakmak Sokak restorasyon sonrası görünüş (EVKAF, 2019)

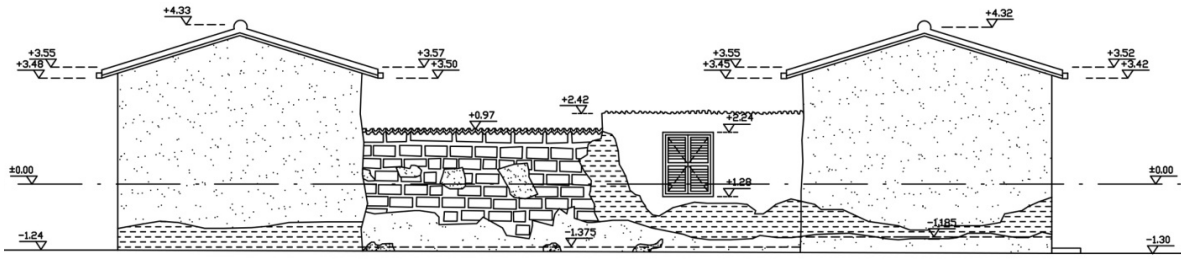

Şekil 3.10: Şaban Paşa Sokak restorasyon öncesi görünüş (EVKAF, 2003)

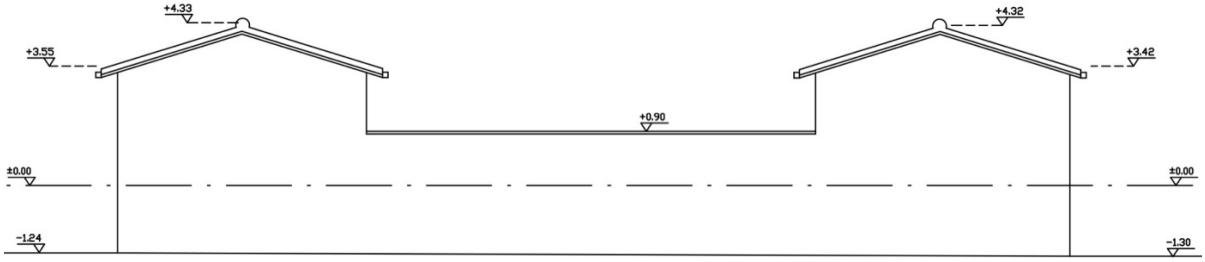

Şekil 3.11: Şaban Paşa Sokak restorasyon sonrası görünüş (EVKAF, 2019)

Şekil 3. 12: Aksu Sokak restorasyon öncesi görünüş (EVKAF, 2003)

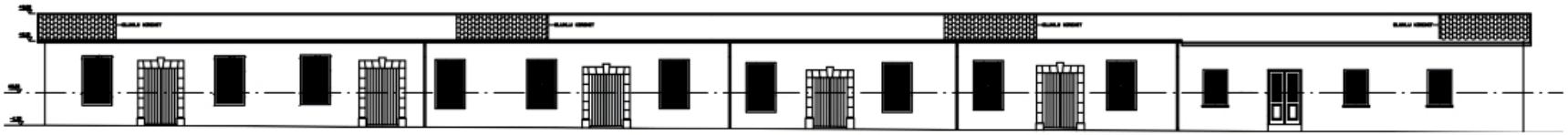

Şekil 3. 13: Aksu Sokak restorasyon sonrası görünüş (EVKAF, 2019)

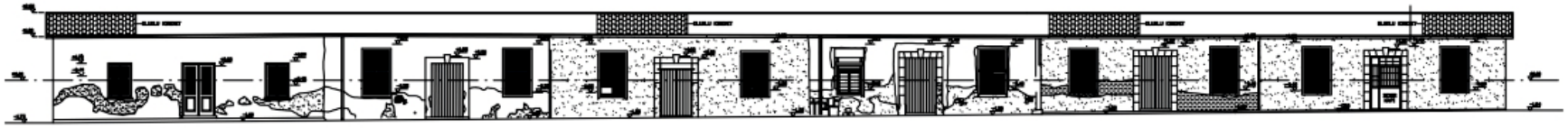

Şekil 3. 14: Aydın Sokak restorasyon öncesi görünüş (EVKAF, 2003)

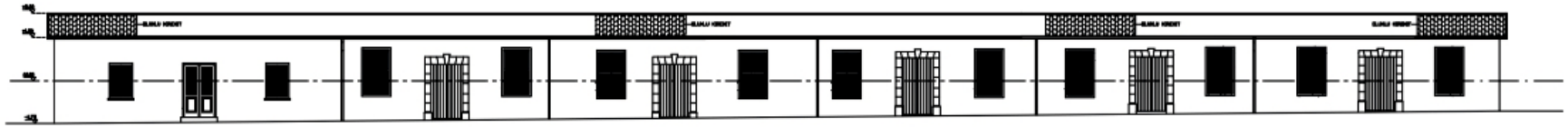

Şekil 3. 15: Aydın Sokak restorasyon sonrası görünüş (EVKAF, 2019)

Konutların iç mekân özelliklerine gelindiğinde; her bir konut genellikle 85 metre kare büyüklüğündedir ve giriş, 2 oda, mutfak, banyo, tuvalet ile iç avludan oluşmaktadır. Aşağıda yer alan konut planlarında görüldüğü gibi (Sayfa 41-42); konutun bulunduğu yere göre planlarda değişikler olabilmekte, büyüklükleri başkalaşabilmektedir. Örneğin köşe konut planları (Şekil 3.19) diğerlerine oranla biçim ve hacim bakımından daha farklıdır.

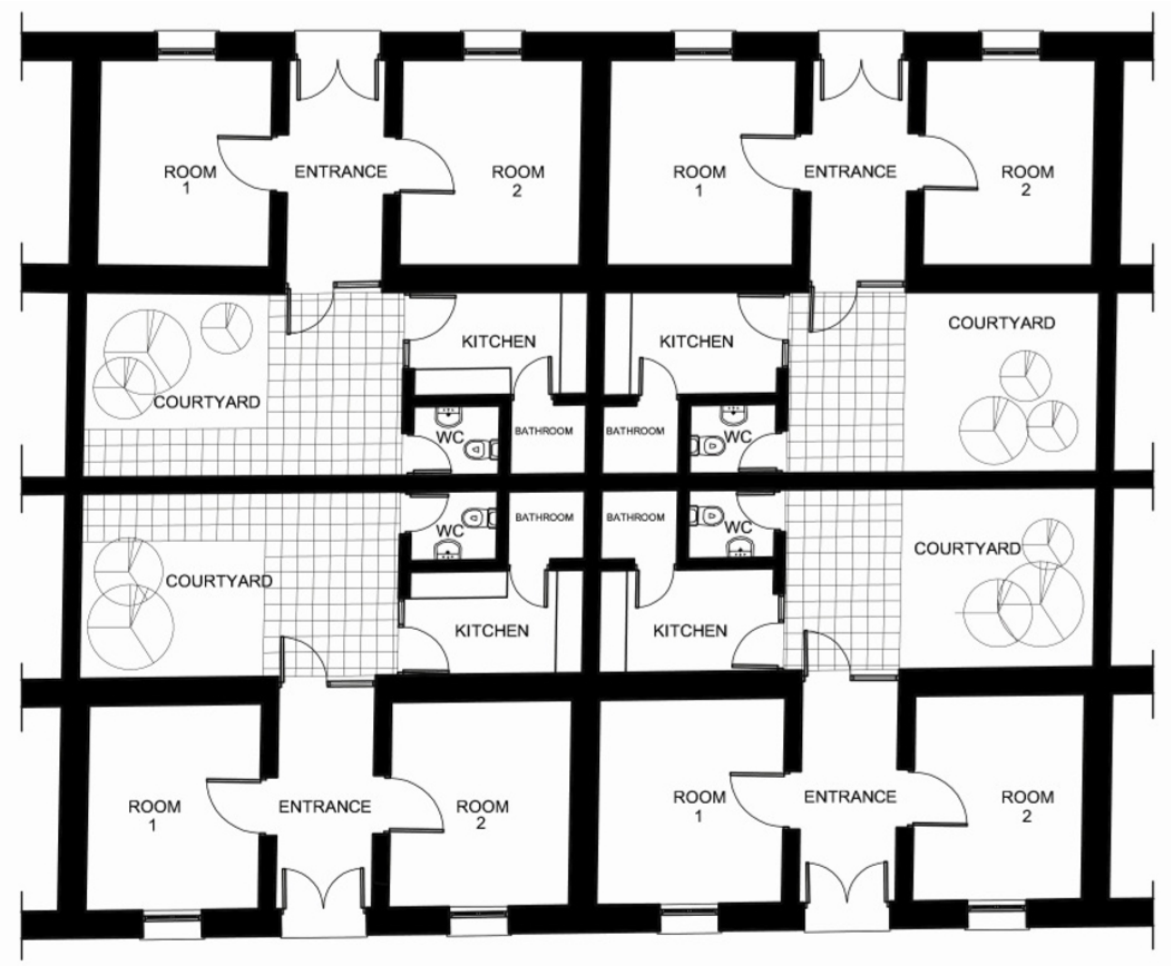

Şekil 3.16: Tipik konut planları (Yıldız ve diğerleri, 2009)

Konut kullanıcıları, yukarıda sözü edilen farklılıklar dışında, ihtiyaçları doğrultusunda iç mekân tadilatları da gerçekleştirmişlerdir. Evkaf, yapının genel kimliğini bozmayacak, zarar vermeyecek kapsam ve içerikteki tadilatlara izin vermektedir.

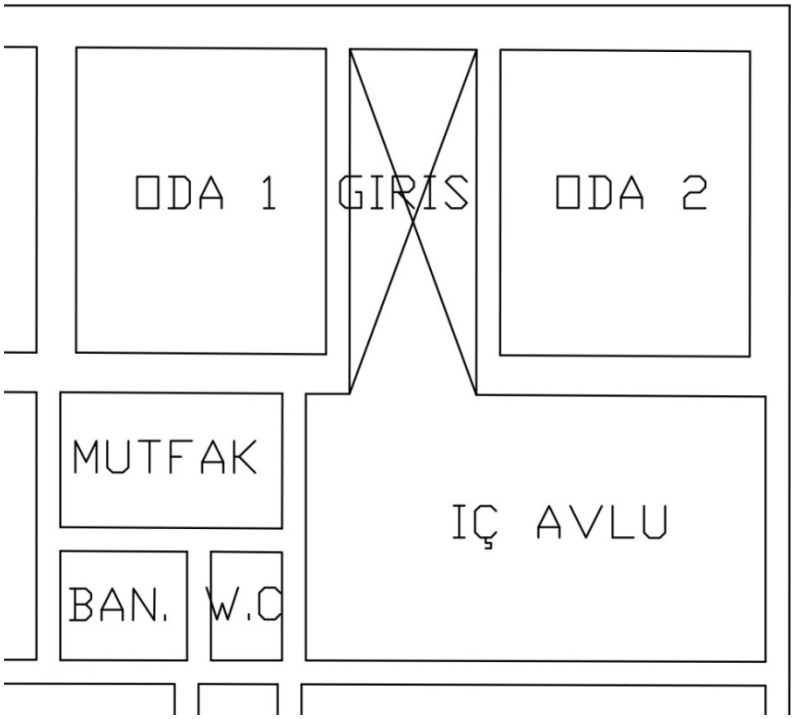

Şekil 3.17: Tipik konut planı (EVKAF, 2019)

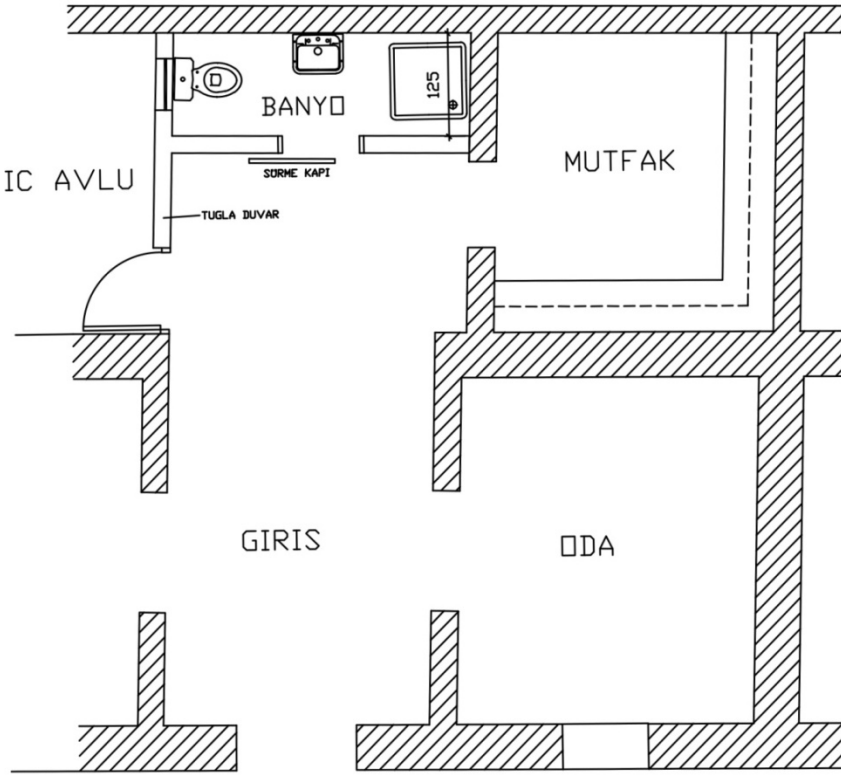

Şekil 3.18: Tipik konut planında mutfaktan koparılmış banyo ve tuvalet alanı (EVKAF, 2019)

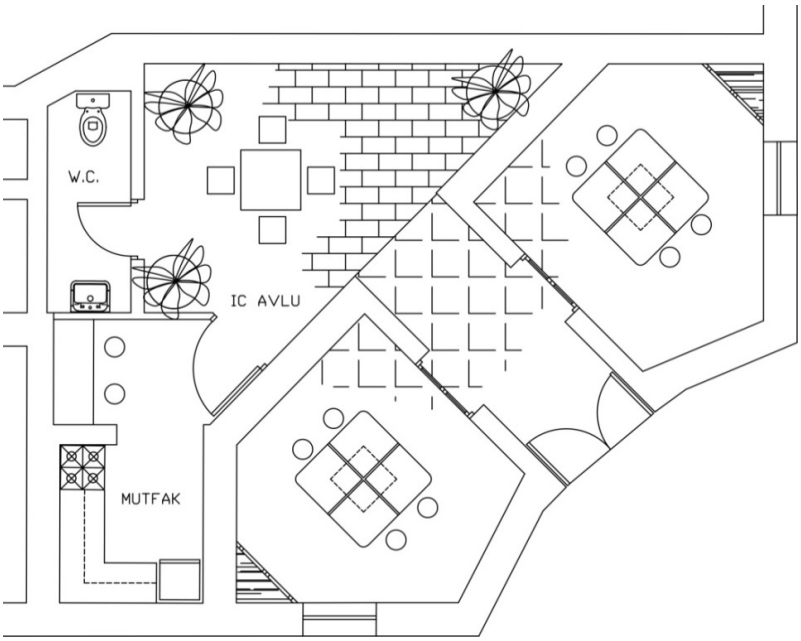

Şekil 3.19: Köşe konut planında mutfaktan koparılmış banyo ve tuvalet alanı (EVKAF, 2019)

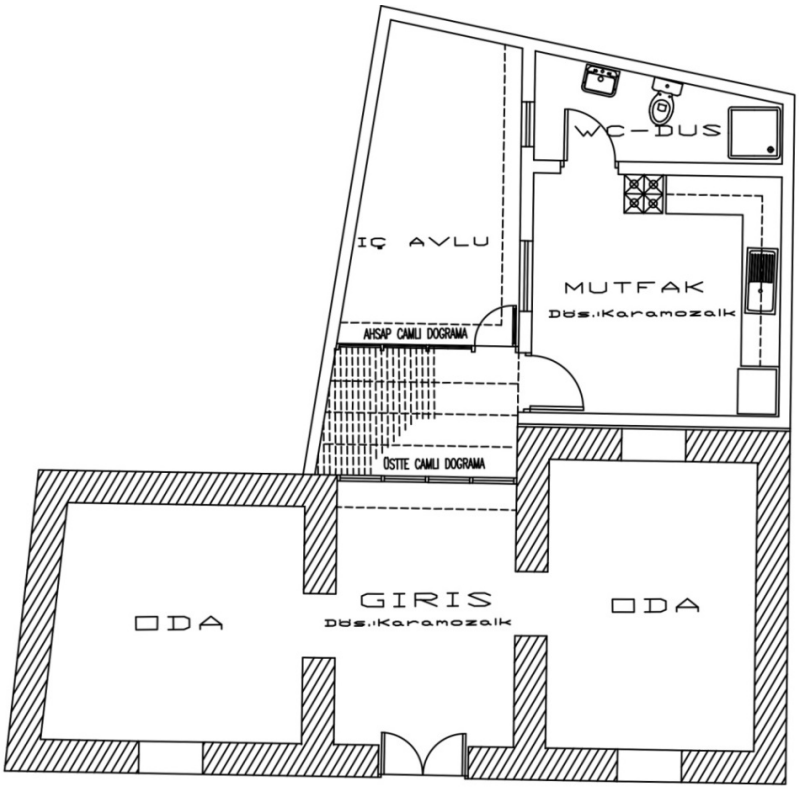

Şekil 3.20: Farklı bir konut planında mutfaktan koparılmış banyo ve tuvalet alanı (EVKAF, 2019)

Tipik konut planında mutfak ile banyo alanlarının birleşik olması, en fazla tadilatın buralarda yapılmasına neden olmuş; bu iki alan birbirlerinden koparılmıştır. Kullanıcıların çoğunluğunun tercih ettiği bu değişiklik ile mutfak alanı ferahlatılmış, mahremiyetin her birey için önemli olduğu banyo alanı tuvalet ile birlikte diğer alanlardan yalıtılmıştır. Mutfaktan koparılan banyo ve tuvalet alanı genellikle, iç avlunun bir kısmı kapatılarak yine mutfağın yanında konumlandırılmıştır (Şekil 3.18).

Söz konusu değişikliği gerçekleştirmeyerek tipik konut planını kullanmaya devam edenler bulunduğu gibi, banyo ve tuvalet alanını mutfaktan koparmadan, bir duvar aracılığı ile ayırarak kullananlar da vardır (Şekil 3.20).

Şekil 3.21'de restorasyon öncesi deforme olan dış cephe malzemeleri ile yıpranan kapı ve pencereler görülmektedir. O dönemde sokakların trafiğe açık olması nedeni ile gündelik sokak yaşamının şimdikinden çok farklı olduğu anlaşılmaktadır. Dış cephelerin yenilenmesi, kapı, pencere ve çatıların onarılması yanında sokakların trafiğe kapatılarak zeminin yenilenmesi ile konut yakın çevresindeki yaşam iyileşmiş, konut kullanıcılarının birbirleri ile olan iletişimleri ve ilişkileri kuvvetlenmiştir. Hava koşullarına bağlı olarak, kullanıcıların sokakta bir araya gelmeleri mümkün olmuş, sosyal paylaşımları ve dayanışmaları artmıştır. Tüm bunlar konut alanının yanında konut yakın çevresinin de kullanımını sağlamış, bu da aidiyet duygusunun gelişmesine olanak tanımıştır.

Restorasyon öncesi ve sonrasındaki dış mekân görüntü değişiklikleri şekil 3.21 ve şekil 3.22'de karşılaştırmalı olarak izlenebilmektedir. Karşılaştırmanın yapılabilmesi için, aynı mekânlar aynı açıdan fotoğraflanmış ve aynı numara ile işaretlenmiştir. Özgece (2016)'nin de değindiği gibi, geleneksel Kıbrıs sosyal yaşamında sokaklar, özellikle yaşlılar ve kadınlar tarafından adeta konutun oturma odasının bir devamı olarak kullanılmaktadır. Yenilenmiş, onarılmış ve araçlardan arındırılmış Samanbahçe sokakları konut kullanıcılarının bir araya gelebildikleri alan haline gelmiştir.

Şekil 3.21: Samanbahçe Konutları restorasyon öncesi görüntüleri (EVKAF, 2003)

Şekil 3.22: Samanbahçe Konutları restorasyon sonrası görüntüleri (Aygenç, 2019)

3.1.2 İnsan-mekân-çevre ilişkisi

Samanbahçe Konutları'nda ilk ve en etkili biçimde fark edilen; modern hayatın getirdiği olumsuzluklara direnen, dışa dönük bir yaşamın varlığıdır. Bundaki en büyük etken dikey mimari yerine, yatayda oluşturulmuş mimari tasarımdır. Yani; insanlar üst üste, birbirlerine en az şekilde temas edecek şekilde değil, daha kolay yüz yüze gelebilecekleri bir tasarım içerisinde yaşamaktadırlar. Çünkü, her konutun kapısı sokağa ve komşu konuta doğru açılmaktadır. Bu yapı, orada yaşayan insanların sürekli olarak birbirlerini görebilecekleri, dolayısıyla birbirleriyle iletişim kurabilecekleri, sosyal ilişkilerini güçlendirici durumları ortaya çıkarmaktadır. Böylesi bir iletişim yüksek oranda empati, anlayış, yardımlaşma ve dayanışmayı da beraberinde getirdiğinden bireylerin memnuniyet ve aidiyet duygularının artmasına neden olur. Bütün olarak bakıldığında görülmektedir ki Samanbahçe Konutları'nda insan ve yapının uyumsuzluğu söz konusu değildir; Kıbrıs iklimine uygun malzeme ve planlama ile yapılandırılmış, kullanıcısıyla bütünleşmiş bir tasarım mevcuttur.

Restorasyon sonrası sokakların trafiğe kapatılması ile dışarıda vakit geçirmek ve günlük yaşamın bir parçası olarak kullanmak kolaylaşmıştır. Yaşadığı yeri kendi zevk ve beklentilerine göre biçimlendirme ihtiyacı her insanda vardır. Samanbahçe'de yaşayanlar da kendi konutlarının önlerini dolayısıyla sokaklarını, kendi tercih ve beğenilerine göre şekillendirip kişiselleştirmişlerdir. Örneğin, kapılarının önlerini çiçeklendirmişler (Şekil 3.24), küçük bir masa ve sandalye koyarak komşuları ile sürekli bir iletişim ve etkileşim ortamı oluşturmuşlardır (Şekil 3.23). Bu tür küçük müdahaleler, "Mekân Çevre ve Aidiyet" (Sayfa 30) başlığı altında değinildiği gibi, kullanıcıların yaşadıkları alanı sahiplendiklerinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Günümüz modern yaşam algısı çerçevesinden bakıldığında, küçük veya yetersiz olarak değerlendirilebilecek Samanbahçe Konutları'nda tam tersine genellikle bir memnuniyet durumu gözlemlenmektedir. Kullanıcılar mekânı ihtiyaçlarına uygun duruma getirmek için tasarımı bozmamak koşuluyla tadilatlar gerçekleştirmişlerdir. Yapılan tadilatların yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Yıldız ve diğerleri (2009) de bu konuya dikkat çekerek ıslak alanların yeniden düzenlenmesi gibi iç mekânda gerekli müdahalelerin yapılmasının yararlı olacağına değinmektedirler. Bütün olarak değerlendirildiğinde ve

günümüzdeki hali ile var olan yaşam gözlendiğinde; Samanbahçe Konutları yapımından bu yana uzunca bir süre geçmesine rağmen, gerçekleştirilen düzenlemeler ile birlikte geçerliliğini sürdürmektedir. Ancak, Vehbi ve Hoşkara (2010)'nında belirttliği gibi fiziksel bozulmalar ve mekân yetersizliklerinin giderilmesi ile daha iyi bir sürdürebilirlik düzeyi sağlanabilecektir.

Şekil 3.23: Kişiselleştirilmiş kapı önü (Aygenç, 2019)

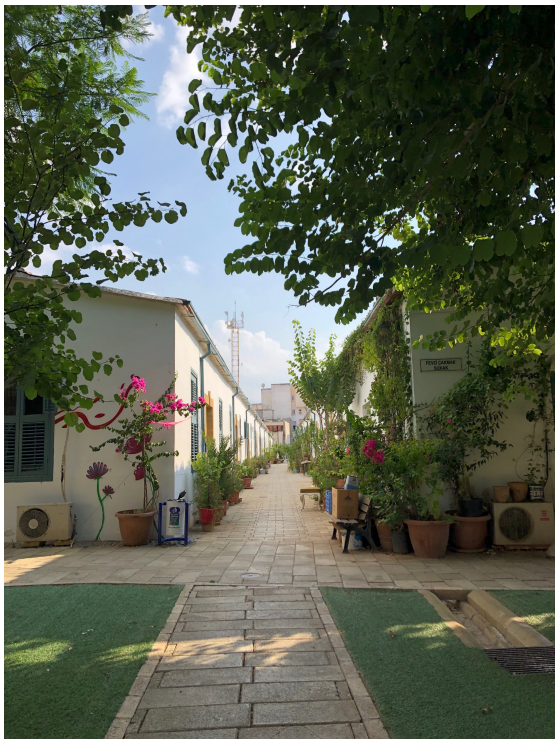

Şekil 3.24: Fevzi Çakmak Sokak (Aygenç, 2019)

3.1.3 Mekânsal izlerin ortaya çıkışı

Madea'nın (2006) ortaya koyduğu tasarımın toplumsal hedefleri Salama (2015) tarafından şu şekilde sıralanmıştır:

- Fakir toplumlar için daha iyi bir çevre tasarlamak.
- Tasarım karar sürecine 3. Kişileri (kullanıcıyı) dahil etmek.
- Yapılı mirası korumak.

- Doğayı tamamlayan bir çevre tasarlamak.
- Yaşlı, çocuk ve engellileri ilgilendiren problemleri çözmek.
- Sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel konuların etkilerine cevap verebilmek.
- Yapı teknolojilerindeki ilerlemelere cevap verebilmek.
- Yerel kimlikte ve mekân üretiminde, küresel koşulların etkilerini incelemek.

Sıralanan bu toplumsal tasarım hedeflerine göre denilebilir ki;

- tasarlanan her mekân sürdürülebilir olmalıdır,
- insanları ayırmak yerine birleştirmelidir,
- evrensel tasarım ilkelerine uygun ve kapsayıcı bir yapı içerisinde bulunmalıdır.

Atakan (2018) mekân tasarım sürecindeyken insanın toplumsal kimliği ile toplumsal ilişkileri konularının önemi kadar, tasarımın yapılacağı coğrafyaya ve iklimine uygun tasarımlar ortaya konması gerekliliğinin altını çizmektedir.

Günümüz modern yaşam koşullarında oluşan konut sektörü, tasarım sürecine kullanıcıyı katmaması, çevreyi yok sayan beton kütleler inşa etmesi nedeni ile eleştirilmektedir. Konut kavramının bu denli anlamını yitirdiği düşünüldüğünde, Samanbahçe Konutları projesi zamana meydan okuyan önemli bir örnektir. Tasarımın içinde barındırması gereken tüm ilkeler göz önüne alındığında Samanbahçe Konutları için denilebilir ki;

- kullanıcıların yerel kimlik özellikleri etkili bir şekilde gözlemlenmiş, önemsenmiş ve dikkate alınmıştır,
- sürdürülebilir ve doğaya uyumlu bir çevre tasarlanmıştır,
- insan, mekân, çevre uyumu önemli ölçüde sağlanmıştır.

Ek olarak; aidiyet duygusunun yoğunlukla hissedildiği, konut kavramının anlamını yitirmediği, kültürünü devam ettiren, toplumsal değerlerine sahip çıkan bu tasarım; yapılı çevresini koruyarak ve zamana uyum sağlayarak toplumun yapılı mirası olmaya devam edebilecektir.

BÖLÜM 4
ALAN ÇALIŞMASI

İnsanların kendi aralarındaki iletişimlerinin oldukça azaldığı günümüz konut projeleri ile karşılaştırıldığında; mimari ve mekânsal özellikleri, insan-mekân-çevre ilişkileri, memnuniyet, aidiyet, mahremiyet kavramlarının bu ilişkilere olan etkilerinin gözlemlenebildiği Samanbahçe Konutları yürütülen tezde çalışma alanı olarak belirlenmiştir.

Çalışmanın sadece gözlemlerden ibaret kalmaması, orada yaşayan insanlara temas edilmesi gerekliliğinden yola çıkılarak Samanbahçe Konutları kullanıcıları ile bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir.

4.2.1 Anket değerlendirmesi

Anket çalışması sürecinde konut ve konut çevresi yaşamı gözlemlenmiş, anket soruları kullanıcılara yöneltilmiştir. 72 konuttan oluşan projede bazı konutların boş bulunduğu, bu konutların genellikle vefat eden yaşlı kişilere ait olduğu ve yakınlarının içinde yaşamasalar da konutları ellerinde tuttukları anlaşılmıştır. Güneysu Sokak'ta 1, Aksu Sokak'ta 2 ve Çelebi Sokak'ta 1 konutun kullanılmadığı belirlenmiştir. Konut işlevi görmeyen bir başka hane ise, merkezde çeşmeye bakan ve İş Kadınları Derneği'nin kullandığı yerdir. Yani toplamda 5 konutun anket çalışmasının gerçekleştirilebilmesi için uygun olmadığı sonucuna varılmıştır. Sorular kişisel, mekânsal ve aidiyet ile ilgili üç ayrı içerikte toplam 29 soru olarak düzenlenmiştir. Toplam 30 Samanbahçe Konutları kullanıcısına anket uygulanmış, veriler aşağıda tablolarda ve veri değerlendirmelerinde (Sayfa 49) gösterilmiştir.

KİŞİSEL SORULAR

Tablo 4.1: Kullanıcıların cinsiyet oranları (Aygenç, 2019)

Cinsiyet	Sayı	Oran %
Kadın	24	80
Erkek	6	20

Tablo 4.2: Yaş aralığı oranları (Aygenç, 2019)

Yaş Aralığı	Sayı	Oran %
18-24	1	3,33
25-34	2	6,66
35-44	2	6,66
45-54	8	26,66
55-64	9	30,03
65+	8	26,66

Tablo 4.3: Doğum yerleri ve oranları (Aygenç, 2019)

Doğum Yeri	Sayı	Oran %
Türkiye	8	26,66
Kıbrıs	21	70,01
Diğer	1	3,33

Tablo 4.4: Eğitim durumu oranları (Aygenç, 2019)

Eğitim Durumu	Sayı	Oran %
İlkokul	17	56.66
Ortaokul	4	13,33
Lise	5	16.68
Üniversite	4	13,33
Y. Lisans-Dr.	0	0

Tablo 4.5: Meslekler ve oranları (Aygenç, 2019)

Meslek	Sayı	Oran %
Ev Kadını	15	50
Diğer	15	50

Tablo 4.6: Konutta ikamet süresi oranları (Aygenç, 2019)

İkamet Süresi	Sayı	Oran %
0-5 yıl	1	3,33
6_10 yıl	4	13,33
11-15 yıl	1	3,33
16-20 yıl	4	16.68
21+	20	66.68

Tablo 4.7: Konutta yaşanılan kişi sayıları ve oranları (Aygenç, 2019)

Hane nüfusu	Sayı	Oran %
1 kişi	9	30
2 kişi	9	30
3 kişi	5	16.67
4 kişi	3	10
5+ kişi	4	13,33

Tablo 4.8: Konut genel kullanımından memnuniyet oranı (Aygenç, 2019)

	Sayı	Oran %
Evet	25	83,33
Hayır	5	16.67

Tablo 4.9: Konutta en çok vakit geçirilen mekânlar ve oranları (Aygenç, 2019)

Mekân	Sayı	Oran %
Mutfak	11	36,67
Kapı önü	10	33,33
Oturma Odası	9	30

MEKÂNSAL SORULAR

Tablo 4.10: Konut mekânlarının kullanıcı ihtiyaçlarını karşılayabilme oranı (Aygenç, 2019)

	Sayı	Oran %
Evet	20	66,67
Hayır	10	33,33

Tablo 4.11: Konuttaki sabit donatı elemanlarının ihtiyaçları karşılayabilme oranı (Aygenç, 2019)

	Sayı	Oran %
Evet	16 Kişi	53,33
Hayır	14 Kişi	46,67

Tablo 4.12: Konutta değişiklik yapılma oranı (Aygenç, 2019)

	Sayı	Oran %
Evet	25 Kişi	83,33
Hayır	5 Kişi	16.67

Tablo 4.13: Konut mekânlarının konumlarından memnuniyet oranı (Aygenç, 2019)

	Sayı	Oran %
Evet	28 Kişi	93,33
Hayır	2 Kişi	6,67

Tablo 4.14: Konuttaki mekânların doğal gün ışığını yeterince alma oranı (Aygenç, 2019)

	Sayı	Oran %
Evet	23 Kişi	76.67
Hayır	7 Kişi	23.33

Tablo 4.15: Konuttaki mekânların doğal havalanmasından memnun olma oranı (Aygenç, 2019)

	Sayı	Oran %
Evet	23 Kişi	76.67
Hayır	7 Kişi	23.33

Tablo 4.16: Konutun kış mevsimi rahatlıkla ısınabilme oranı (Aygenç, 2019)

	Sayı	Oran %
Evet	27 Kişi	90
Hayır	3 Kişi	10

Tablo 4.17: Konutun yaz mevsimi rahatlıkla serinleyebilme oranı (Aygenç, 2019)

	Sayı	Oran %
Evet	25 Kişi	83,33
Hayır	5 Kişi	16.67

AİDİYET İLE İLGİLİ SORULAR

Tablo 4.18: Konutta vakit geçirmekten keyif alma oranı (Aygenç, 2019)

	Sayı	Oran %
Evet	27 Kişi	90
Hayır	3 Kişi	10

Tablo 4.19: Yaşanılan konuta ait hissetme oranı (Aygenç, 2019)

	Sayı	Oran %
Evet	27 Kişi	90
Hayır	3 Kişi	10

Tablo 4.20: Yaşanılan çevreye ait hissetme oranı (Aygenç, 2019)

	Sayı	Oran %
Evet	27 Kişi	90
Hayır	3 Kişi	10

Tablo 4.21: Konutta güvende hissetme oranı (Aygenç, 2019)

	Sayı	Oran %
Evet	29 Kişi	96,67
Hayır	1 Kişi	3,33

Tablo 4.22: Konut yakın çevresinde güvende hissetme oranı (Aygenç, 2019)

	Sayı	Oran %
Evet	29 Kişi	96,67
Hayır	1 Kişi	3,33

Tablo 4.23: Konut yakın çevresinde sosyal-kültürel çeşitlilik oranı (Aygenç, 2019)

	Sayı	Oran %
Evet	0 Kişi	0
Hayır	30 Kişi	100

Tablo 4.24: Konut yakın çevresinin ne amaçla kullanıldığı ve oranları (Aygenç, 2019)

	Sayı	Oran %
Komşularla iletişim	28 Kişi	93,33
Diğer	2 Kişi	6,67

Tablo 4.25: Komşularla etkileşim ve iletişim içerisinde olma oranları (Aygenç, 2019)

	Sayı	Oran %
Evet	28 Kişi	93,33
Hayır	2 Kişi	6,67

Tablo 4.26: Komşularla etkileşim için tercih edilen yerler ve oranları (Aygenç, 2019)

	Sayı	Oran %
Kapı önü, konut içi, çeşme civarı, yeşillik alan	28 Kişi	93,33
Diğer	2 Kişi	6,67

Tablo 4.27: Konuttan uzak geçirilen sürede konutu özleme oranı (Aygenç, 2019)

	Sayı	Oran %
Evet	26 Kişi	86,67
Hayır	4 Kişi	13,33

Tablo 4.28: Olanaklar farklı olsa yine aynı yerde yaşamayı tercih etme oranı (Aygenç, 2019)

	Sayı	Oran %
Evet	18 Kişi	60
Hayır	12 Kişi	40

Kişisel soruların değerlendirilmesi:

- Her yaştan birey bulunmasına karşılık 45 yaş ve üzeri nüfus yoğunluktadır.
- Kullanıcıların vatandaş olma koşulu vardır. Doğum yerleri farklılık göstermektedir.
- Eğitim durumu ilkokul olan kullanıcılar daha yoğundur.
- Görüşülen kadın kullanıcıları arasında, %50 lik ev kadını oranının yanında terzi, öğretmen, arkeolog gibi farklı mesleklere sahip kullanıcılarda bulunmaktadır.
- 45 yaş ve üstü nüfusun 21 yıldan fazla konutlarında yaşıyor olmasının aidiyet ve memnuniyet oranlarını etkilediğini göstermektedir.
- Konutta bir ve iki kişi yaşayanların oranı fazladır ve bu durum konut büyüklüğü ve koşulları düşünüldüğünde olağandır. Ancak, 5 ve üzeri bireylerin yaşadığı konutlar da bulunmaktadır.
- Genel kullanım memnuniyet oranı çoğunluktadır. Bu çoğunluğun içerisinde 5 ve üzeri kişi yaşayanlar da vardır.
- Konutlarda en çok vakit geçirilen alan olarak mutfak ve komşuluk ilişkilerinin gerçekleştiği kapı önü yanıtı alınmıştır.

Mekânsal soruların değerlendirilmesi:

- Konut alanlarının ihtiyaçlarını karşılamadığını söyleyenler, çoğunlukla mutfak, tuvalet ve banyo alanlarının yetersizliğine değinmişlerdir.
- Konut mekânlarındaki sabit donatı elemanlarının ihtiyaçları karşılama ve karşılayamama oranları birbirine yakın çıkmıştır. Konut içi tadilatlar yapılıp sabit donatı elemanları yenilense bile, özellikle mutfak alanlarındaki donatı elemanlarının yetersiz olduğu belirtilmiştir.
- Konutunda gerekli gördüğü değişiklikleri yapanların oranı, yapmayanlara göre oldukça fazladır. Genellikle yapılan değişiklikler;
    1. Avlunun bir kısmını kapatmak,
    2. Tuvalet ve banyoyu bir kısmı kapatılan avluya taşımak ve böylelikle mutfak alanını rahatlatmak,
    3. Mutfak dolaplarını yenilemek,
    4. Çatı ve zemindeki malzemeleri yenilemek şeklindedir.

- Büyük çoğunluk konuttaki mekânların birbirleri ile ilişkili konumlarından yani, konut planından memnun olduklarını söylemiştir.
- Konutun konumuna göre doğal gün ışığından ve doğal havalanmadan yeterince yararlanma oranları değişiklik gösterebilmektedir. Büyük çoğunluk doğal gün ışığını yeterince aldıklarını ve doğal havalanmadan memnun olduklarını söyleseler de, diğer kullanıcılar pencerelerin bu amaç için yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir.
- Konutlarının kış mevsiminde rahatlıkla ısınabildiğini söyleyenler çoğunluktadır. Isınmak için genellikle klima ve elektrikli soba tercih edilmektedir.
- Konutunu yaz mevsimi rahatlıkla serinletebildiğini söyleyenlerin oranı aksini ifade edenlere göre oldukça fazladır. Serinlemek için klima ve vantilatör kullanılmaktadır.

Aidiyet ile ilgili soruların değerlendirilmesi:

- Konutta vakit geçirmekten keyif alma oranı oldukça fazladır. Konutunda zevkle yaşamını sürdüren her birey aynı zamanda memnuniyet ve aidiyet duygularını benzer oranda hissetmektedir. Bu nedenle yaşanılan konuta ait hissetme oranı ile konutta vakit geçirmekten keyif alma oranı eşit ve çoğunluğu ifade etmektedir.
- Yaşanılan konutta kendini güvende hissetme oranı oldukça fazladır. Bu oran içerisinde kendini konutuna ait hissetmediği halde güvende olduğunu düşünen kullanıcılar da vardır.
- Komşuluk ilişkileri ve bölgenin güvenli oluşuna bağlı olarak, kullanıcıların kendilerini yaşadıkları çevreye ait hissetme oranının daha fazla olduğu görülmektedir.
- Samanbahçe Konutları'nda kiracı olmak için Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti vatandaşı olma zorunluluğu nedeni ile konut yakın çevresinde sosyal-kültürel çeşitlilik olmadığı sonucuna varılmıştır. Türkiye ve başka ülkelerden geldikleri bilinen kişiler olsa da uzun senelerdir Kıbrıs'ta yaşamaları nedeni ile kendilerini buraya ait hissettiklerini belirtmişlerdir.
- Çalışma süresi boyunca gözlemlenen ve kullanıcıların da vurguladığı en önemli olgu komşuluk ilişkileri olmuştur. Komşuları ile etkileşim ve iletişim içinde olanların sayısı çoğunluktadır. Birbirlerine sahip çıkan, destekleyen ve vakit

geçirmekten keyif alan tavırları kolaylıkla algılanabilmektedir, konut yakın çevresi komşularla vakit geçirmek için en yakın ve ideal yer olarak büyük çoğunluk tarafından kullanılmaktadır. Bu yerler; çoğunlukla konut içi, kapı önü, çeşme civarı ve yeşillendirilen alandır.

- Konut ve konut yakın çevresine aidiyet hissinin kuvvetli olması dolayısı ile büyük oranda kullanıcı, bir süre uzak kaldıklarında konut ve konut yakın çevresini özlediğini belirtmiştir.
- Olanaklar farklı olsa bile Samanbahçe Konutları'nda yaşamak isteyenlerin oranı yüksektir. Bunların arasında komşularıyla yaşamaktan mutlu olduklarını, konutlarını baştan yapma şansları olsa yine burada yaşamak isteyeceklerini belirtenler de olmuştur. Diğer taraftan, imkânların farklı olması durumunda burada yaşamak istemeyeceklerini söyleyen kullanıcılar da mevcuttur.

Son soruda ankete katılanlara, mevcut konutları ve/veya konut yakın çevreleri ile ilgili eklemek istedikleri memnuniyet ya da memnuniyetsizlikler sorulmuş, alınan cevaplardan büyük çoğunluğun mekânsal yetersizliklere rağmen burada yaşamaktan memnun oldukları ve kendilerini buraya ait hissettikleri anlaşılmıştır.

BÖLÜM 5
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Mekân aidiyetinin ne olduğu, nasıl oluştuğu ve yaşam çevresinin kullanıcı üzerindeki psikolojik etkilerinin araştırılması sonlandırılan tez çalışmasının ana hareket noktası olmuştur. Tüm bu soruların yanıtları, sosyal konut kavramının önemli örneklerinden biri olarak kabul edildiği için "Samanbahçe Sosyal Konutları" örneği üzerinden araştırılmış ve incelenmiştir.

Osmanlı Dönemi koşullarında tasarlanan, 2003-2004 yıllarında restorasyon geçiren ve varlığını günümüze değin sürdüren bu konutlar, geçen süre, meydana gelen gelişmeler ve değişmeler dikkate alındığında nasıl olur da kullanılabilirliğini devam ettirmektedir? Ya da aynı konutlar ve içinde yer aldığı çevre günümüz ihtiyaçlarına ne kadar yanıt verebilir, kullanıcılarını ne derece memnun edebilir?

Soruların bir kısım yanıtı gerçekleştirilen teorik araştırmada, diğer kısmı da uygulanan anket çalışmasında ve yapılan gözlemlerde elde edilmiştir. Anket çalışmasında "memnuniyet" oranı oldukça yüksek çıkmıştır. Memnuniyet oranının yüksek olmasındaki en önemli etkeninin çevre ve komşuluk ilişkileri olduğu görülmüş; kullanıcıların büyük bir kısmı komşuluk ilişkilerinden dolayı yaşamlarını Samanbahçe Konutları'nda sürdürmek istediklerinin altını çizmişlerdir. Sosyal ilişkilerin ve etkileşimin kuvvetli olmasında tek katlı konutların yatayda dizilmesinin etkili olduğu, bu etkiyi sokakların trafikten arındırılmasının olumlu yönde etkilediği saptanmıştır.

Kullanıcılar konut önlerini, sokaklarını, merkez çeşme etrafını ve yeşillik alanları çevreleri ile etkileşim için tercih etmektedirler. Büyük oranda kapı önlerinde ve sokaklarında vakit geçirmeyi tercih eden kullanıcılar, kendi kapılarının önünü çiçeklendirerek kişiselleştirmişlerdir. Bu durum çalışmada 'çevre psikolojisi' ve 'çevre savunusu' konularında anlatıldığı gibi, insanın kullandığı mekânı kendine ait kılma ve kendi egemenliğini belli etme davranışları ile örtüşmektedir.

“Memnuniyetsizlik” oranının düşük çıkması, kullanıcıların aynı mekân için farklı duygular hissedebildiklerini göstermektedir. Memnuniyetsizlik belirtenler, maddi koşullarının yeterli olması durumunda sosyal konutları tercih etmeyeceklerini ifade etmişlerdir.

‘Memnuniyet’ ile ilgili yanıtlarda ortaya çıkan oran ‘mekânsal aidiyet’ yanıtları ile benzerlik göstermektedir; azınlıkta olsa da mekâna ve çevreye aidiyet duygusu hissetmeyen kullanıcılar bulunmaktadır. O halde denilebilir ki; memnuniyet ve ona bağlı olarak aidiyet kavramları her birey ve her mekân için değişiklik gösterebilmektedir.

Mahremiyet duygusunu memnuniyet ve aidiyet kavramlarından ayrı değerlendirmek gerekir. Çünkü, doğal bir ihtiyaç olan mahremiyet bireyler için genel bir anlama sahiptir; sınırlarını her birey kendi belirlemekte, dolayısı ile farklı sınırlara sahip bir mahremiyet durumu ortaya çıkabilmektedir.

Samanbahçe Konutları ile ilgili gelecekte yapılacak araştırmalara katkı sağlayacağı düşünülen bu çalışma kapsamında yapılan araştırma ve gözlemlerde; tasarlandığı zamanın kullanıcı ihtiyaçları ve beklentileri temelinde inşa edilen konutlarda bir takım mekânsal yetersizlikler ve yenilik ihtiyaçları belirlenmiştir. Zamanla ortaya çıkan bu gerekliliklerin en belirginleri; banyo ve tuvalet alanlarının mutfaktan koparılması, iç mekân alanlarının daha kullanışlı boyutlara getirilmeleri, sabit donatı elemanlarının yenilenmesi olarak sıralanabilir. Kullanıcıların yapıyı bozmayacak şekilde kendi olanakları ile yaptıkları tadilatlar yeterli değildir.

Tüm bunlar gösteriyor ki; bir mekânı, bir çevreyi tasarlama süreci insan göz ardı edilerek gerçekleştirilemez. İnsan ve mekânın birbirleri ile kuvvetli ilişkisi tasarım sürecinde yol göstericidir. Hali hazırda var olan ancak içinde yaşamını sürdüren insanların ihtiyaçlarına artık yetemeyen tasarımlar değişim geçirmek zorunda kalırlar. Bu durum her zaman tasarımın kötü veya yetersiz olduğunu göstermez; insanın kişisel ve kültürel özellikleri ile beklentilerinin zaman içinde değişmesi ile de yeni yaşam alanı ihtiyaçlarını doğurabilir. Sebep ne olursa olsun, ana hatlarını koruyarak yenilenmeye müsaade eden yapısı ile kullanıcısının uzun süre uyum içerisinde yaşamasını sağlayan mekânsal çözümler

sürekliliklerini devam ettireceklerdir. Bu özellikleri bünyesinde barındırdığı içindir ki, Samanbahçe Konutları sosyal, kültürel, çevre ve iç mekân özellikleri açısından sürdürülebilir bir örnek olarak yaşamaya devam etmektedir.

KAYNAKLAR

Akdemir Ersoy, Z. (2002). *Konut ve ev kavramlarının karşılaştırmalı analizi.* (Doktora tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Alkan, L., Uğurlar, A. (2015). Türkiye'de konut sorunu ve konut politikaları. *Ankara: Kent Araştırmaları Enstitüsü.* 3.5.2019 tarihinde <https://www.academia.edu/16458551/Türkiyede_Konut_Sorunu_ve_Konut_Politikalar1> adresinden alındı.

Altınyıldız, A., N., Ojalvo, R. (2012). *Arzu mimarlığı (mimarlığı düşünmek ve düşlemek).* İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Altman, I., Low, S. M. (1992). *Place attachment.* New York: Plenum Press.

Altman, I., Wohlwill, J. F. (1980). *Human behavior and environment, advances in theory and research, volume 1.* New York: Plenum Press.

Amerigo, M., Aragones, J., I. (1997). A theoretical and methodological approach the study of residential satisfaction. *Journal Of Environmental Psychology, 17,* 47-57.

Atakan, G. (2018). 2000'ler Türkiye'sinde "mekân – mesken" kavramının 'değer' kavramı üzerinden sorgulanması: Kurumsal bir inceleme. *GRID, 1*, 52-76.

Aygenç, B. (2019, 11, 03). "Kerime Darbaz ile söyleşi: Samanbahçe Konutları Hakkında." (Yüz Yüze Görüşme)

Bayartan, M. (2005). Osmanlı şehrinde bir idari birim: Mahalle. *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi, 13,* 93-107.

Baumeister, R., F., Leary, M., L. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin, 117*(3), 497-529.

Bechtel, R., Churchman, A. (2002). *Handbook of enviromental psychology.* New York: Jhon Wiley and Sons Publishing.

Bektaş, C. (2013). *Türk Evi.* İstanbul: Yem Yayın.

Bell, P., Fisher, A. Baum, T. Greene, (1996). *Environmental psychology.* Fort Worth: Hercourtbreace College Pub.

Bıyıkoğlu, T., S. (2011). *Küreselleşmenin mekânsal kimlik dönüşümüne etkileri.* (Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

Bilgin, N. (2001). *İnsan ilişkileri ve kimlik.* İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Bilgin, N. (1994). *Sosyal bilimlerin kavşağında kimlik sorunu.* İzmir: Ege Yayıncılık.

Bozdayı, A., M. (2004). *İç mekân ve insan.* Ankara: AJANSMAT Matbaacılık.

Çakın, Ş. (1988). *Mimari tasarım, insan, toplum ve çevre ilişkileri.* İstanbul: Özel Matbaası.

Desagis, M. (2006). *Konut alanı-yaşam alanı ilişkisi açısından küçük konutlar.* (Yüksek lisans tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Dökmen, Ü., Dökmen, S. (2011). *İnsanın korunakları 2.* İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.

Erdönmez, E., M., Akı, A. (2005). Açık kamusal kent mekanlarının toplum ilişkilerindeki etkileri. *Megaron YTÜ Mimarlık Fakültesi e-Dergisi, 1,* 67-87.

Ertürk, Z. (1979). *Tasarım ve insan bilimleri.* Trabzon: K.T.Ü İnşaat Mimarlık Fakültesi Yayını.

Es, M., Akın, Ö. (2008). Konut mahremiyeti. *Yerel Siyaset Dergisi, 25,* 73-80.

Geçkili, P. (2018). *Mekansal aidiyet ve yabancılaşma bağlamında Zeyrek Konut çevresinin incelenmesi.* (Yüksek lisans tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Ghulyan, H. (2017). Lefebvre'nin mekân kuramının yapısal ve kavramsal çerçevesine dair bir okuma. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 26*(3), 1-29.

Gifford, R. (2002). *Environmental psychology: principles and practice.* Londra: Allyn and Bacon Publishing.

Göka, Ş. (2001). *İnsan ve mekân.* İstanbul: Pınar Yayınları.

Göregenli, M. (2010). *Çevre psikolojisi (insan – mekân ilişkileri).* İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Gülaydın, D. (2004). *Konutta memnuniyet ve tasarım ilişkisi açısından çekirdek konutlarda esneklik araştırması.* (Yüksek lisans tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Günal, B. (2006). *İnsan-mekân iletişim modeli bağlamında konutta psiko-sosyal kalitenin irdelenmesi.* (Doktora tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Gür, Ş. (1996). *Mekân örgütlenmesi.* Trabzon: Gür Yayıncılık.

Hall, E., T. (1966). *The hidden dimension.* New York: Doubleday of Company Inc.

Hidalgo, M., C., Hernandez, B. (2001). Place attachment: Conceptual and empirical questions. *Journal Of Environmental Psychology, 21,* 273-281.

Ittelson, W., H., Proshansky, H., M., Rivlin, L., G., Winkel, G., H. (1974). *An ıntroduction to environmental psychology.* New York: Holt Rinehart and Winston.

Jorgensen, B., S., Stedman, R., C. (2001). Sense of place as an attitude: Lakeshore owners attitudes toward their properties. *Journal Of Environmental Psychology, 21,* 233-248.

Kabadayı, H. (2006). *Yaşam kalitesi ve kullanıcı memnuniyetinin kentsel tasarımdaki etkisine çok boyutlu yaklaşım.* (Yüksek lisans tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Kahraman, D., M. (2014). İnsan ihtiyaçları ve mekânsal elverişlilik kavramları perspektifinde yaşanılırlık olgusu ve mekânsal kalite. *TMMOB Şehir Plancıları Odası, 2*(24), 74-84.

Kaplan, S., Kaplan, R. (1978). *Humanscape: environments for people.* Michigan: Library of Congress.

Kellekçi, L., Ö. (2005). *Kullanıcıların konut ve çevresel kalite memnuniyetinin belirleyicileri: İstanbul metropolitan alanı örneği.* (Doktora tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Kıbrıs Vakıflar İdaresi resmi internet adresi. Kıbrıs'ın ilk sosyal konutları olan Samanbahçe evlerinin kısa hikayesi. 10.4.2019 tarihinde <http://www.evkaf.org/site/sayfa.aspx?pkey=59 > adresinden alındı.

Kızıl, F., (1978). *Toplumsal geleneklerin konut iç mekân tasarlanmasına etkisi ve toplumsal geleneklerimizi daha iyi karşılayacak konut içi fiziksel çevre koşullarının belirlenmesi.* (Doktora tezi), İstanbul Devlet G.S.A., İstanbul Devlet G.S.A. Yayınları No: 81, İstanbul.

Küçük, M. (2013). Aidiyetin mekânı: Mardin'de kimlik ve mekânın değişimi. *Idealkent, 9,* 114-137, ISSN: 1307-9905.

Kyle, G., Graefe, A., Manning, R. ve Bacon, J. (2004). Effects of place attachment on users' perceptions of social and environmental conditions in a natural setting. *Journal Of Environmental Psychology, 24,* 213-225.

Lynch, K. (1960). *The image of the city.* Massachusetts: MIT Press.

Madea, J. (2006). *The laws of simplicity.* Cambridge: MIT Press.

Maslow, A. (1943) *A theory of human motivation.* USA: General Press.

Mayer, O., B. Sosyal… Ne kadar sosyal? Konut ve politikaları. *ACADEMIA.* 22.4.2019 tarihinde <https://www.academia.edu/5481161/SOSYAL_._NE_KADAR_SOSYAL_Konut_ve_Politikaları> adresinden alındı.

Morgan, C. (2007). *A brief introduction to psychology.* New York: Tata McGraw-Hill Publishing Company Limited

Myers, F. (1989). *The language of visual art.* London: Rinehart and Winston Press.

Ozgece, N. (2016, 21, 08). Hayat sokaklarda. *Poli (Havadis Gazetesi), 297,* 12-13.

Pamukçu, A., E. (2015). *Konut ve yakın çevresinde memnuniyet ve aidiyetin irdelenmesi: Bakırköy örneği.* (Yüksek lisans tezi), Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.

Pheasent, S. (1986). *Bodyspace, antropometry, ergonomics and design.* London: Taylor and Francis Press.

Polat, E., Birsel, G. (2006). Mimarinin ve kentin birlikte planlanmasında farklılaşan kavramlar üzerine… *Planlama Dergisi, 4,* 57-67.

Proshansky, H. (1970). *Environmental psychology.* New York: Holt Rinehart and Winston.

Rapoport, A. (1977). *Human aspects of urban form: towards a man-environment approach to urban form and design.* New York: Pergaman Press.

Rapoport, A. (2004). *Kültür mimarlık tasarım.* İstanbul: Yapı Yayın.

Salama, A., M. (2015). *Spatial design education*. Farnham: Ashgate Publishing Limited.

Solak, G., S. (2017). Mekân – kimlik etkileşimi: Kavramsal ve kuramsal bir bakış. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6*(1), 13-37, ISSN: 1624-7215.

Tekeli, İ. (2010). *Konut sorununu konut sunum biçimleriyle düşünmek.* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tversky, B. (2003). Structures of mental spaces: How people think about space. *Environment and Behavior, 35,* 66-80.

Ünver, B. Kimliksizleşen mekânların kent insanı ile etkileşimi. *ACADEMIA.* 6.5.2019 tarihinde <https://www.academia.edu/36940386/KİMLİKSİZLEŞEN_MEKANLARIN_KENT_İNSANI_İLE_ETKİLEŞİMİ> adresinden alındı.

Vehbi, O., B., Hoşkara, O., S. (2010). Measuring the sustainability level of Samanbahce residential quarter in Nicosia – northern Cyprus for its sustainable revitalization. *SB10mad sustainable building conference.* 12.5.2019 tarihinde <https://www.irbnet.de/daten/iconda/CIB17093.pdf> adresinden alındı.

Yıldız, D., Ozgece, N., Taluğ, M. (2009). Regeneration of a traditional residential area: Samanbahçe social housing in the walled city of Nicosia. *Livenarch 2009 International Conference, 3,* 1067-1082, Trabzon-Türkiye.

Yüksel, M. (2003). Mahremiyet hakkı ve sosyal-tarihsel gelişimi. *Ankara Üniversitesi Sbf Dergisi, 1*(58), 181-213.

Wilson, F. (1984). *A graphic survey of perception and behaviour fort he design professions.* New York: Van Nostrand Reinhold.

EKLER

EK 1

ETİK KURUL ONAYI

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ

BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU

27.06.2019

Sayın Beren Aygenç

Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu'na yapmış olduğunuz YDÜ/FB/2018/63 proje numaralı ve **"Kullanıcı Açısından Mekân Aidiyeti ve Yaşam Çevresinin Psikolojik Etkilerinin Saman Bahçe Konutları Örneğinde İncelenmesi"** başlıklı proje önerisi kurulumuzca değerlendirilmiş olup, etik olarak uygun bulunmuştur. Bu yazı ile birlikte, başvuru formunuzda belirttiğiniz bilgilerin dışına çıkmamak suretiyle araştırmaya başlayabilirsiniz.

Doçent Doktor Direnç Kanol

Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu Raportörü

Direnç Kanol

Not: Eğer bir kuruma resmi bir kabul yazısı sunmak istiyorsanız, Yakın Doğu Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu'na bu yazı ile başvurup, kurulun başkanının imzasını taşıyan resmi bir yazı temin edebilirsiniz.

EK 2
ANKET ÇALIŞMASI

Bu anket formu, Kıbrıs Samanbahçe Konutları'nda belli bir kira karşılığında yaşamakta olan ev sakinlerinin mekânın fiziksel ve sosyal özellikleriyle etkileşimlerini incelemek amacıyla yapılacaktır. Süreç içerisinde varsa yapılan mekân değişiklikleri, mekân-insan ilişkilerinin mevcut durumları ve kullanıcı görüşlerini almak amaçlanmıştır. Bu araştırma Yakın Doğu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İç Mimarlık Anabilim Dalı yüksek lisans tezinde kullanılmak için hazırlanmıştır. Bütün soruları içtenlikle ve eksiksiz yanıtlamanızı rica eder, katkılarınızdan dolayı teşekkür ederiz.

1- Cinsiyetiniz nedir?

a) Kadın **b)** Erkek

2- Kaç yaşındasınız?

a) 18-24 **b)** 25-34 **c)** 35-44 **d)** 45-54 **e)** 55-64 **f)** 65+

3- Doğum yeriniz neresidir?

…….

4- Eğitim durumunuz nedir?

a) İlkokul **b)** Ortaokul **c)** Lise **d)** Üniversite **e)** Y.Lisans / Doktora

5- Mesleğiniz nedir?

…….

6- Kaç yıldır bu konutta yaşıyorsunuz?

a) 0-5 yıl **b)** 6-10 yıl **c)** 11-15 yıl **d)** 16-20 yıl **e)** 21+

7- Konutta kaç kişi yaşıyorsunuz?

a) 1 kişi **b)** 2 kişi **c)** 3 kişi **d)** 4 kişi **e)** 5+

8- Konutunuzun genel kullanımından memnun musunuz?

a) Evet **b)** Hayır

9- Konutunuzda en çok hangi mekânda vakit geçiyorsunuz?

…….

…….

10- Konutunuzda bulunan mekânlar ihtiyaçlarınızı karşılayacak düzeyde yeterli midir? Cevabınız 'hayır' ise hangi mekanların alanlarını yetersiz buluyorsunuz?

a) Evet **b)** Hayır

…….

…….

…….

11- Konutunuzdaki mekânlarda bulunan sabit donatı elemanları ihtiyaçlarınızı karşılayacak düzeyde yeterli midir? (Dolap, gömme dolap, raf vb.) Cevabınız 'hayır' ise neleri yetersiz buluyorsunuz?

a) Evet **b)** Hayır

……

…….

…….

12- Konutunuzda gerekli gördüğünüz değişiklikler yaptınız mı? Cevabınız 'evet' ise bunlar nelerdir?

a) Evet **b)** Hayır

…….

…….

…….

13- Konutunuzda bulunan mekânların birbirleri ile ilişkili konumlarından memnun musunuz? Cevabınız 'hayır' ise hangi mekânların bağlantılısından memnun değilsiniz?

a) Evet **b)** Hayır

…….

…….

14- Konutunuzdaki mekânlar doğal gün ışığını yeterince almakta mıdır? Cevabınız 'hayır' ise hangi mekânların doğal gün ışığını yeterince alamadığını düşünüyorsunuz?

a) Evet **b)** Hayır

…….

…….

15- Konutunuzdaki mekânların doğal havalanmasından memnun musunuz? Cevabınız 'hayır' ise hangi mekânların doğal havalanmasından memnun değilsiniz?

a) Evet **b)** Hayır

…….

…….

16- Konutunuzu kış mevsimi rahatlıkla ısıtabiliyor musunuz? Cevabınız 'hayır' ise hangi yöntemle konutunuzun ısınmasının yetersiz olduğunu düşünüyorsunuz?

a) Evet **b)** Hayır

…….

…….

17- Konutunuzu yaz mevsimi rahatlıkla serinletebiliyor musunuz? Cevabınız 'hayır' ise hangi yöntemle konutunuzun serinletilmesinin yetersiz olduğunu düşünüyorsunuz?

a) Evet **b)** Hayır

…….

18- Konutunuzda vakit geçirmekten keyif alıyor musunuz?

a) Evet **b)** Hayır

19- Kendinizi yaşadığınız konuta ait hissediyor musunuz?

a) Evet **b)** Hayır

20- Kendinizi yaşadığınız çevreye ait hissediyor musunuz? Cevabınız 'evet' ise kısaca nedenlerini belirtebilir misiniz?

a) Evet **b)** Hayır

…….

…….

…….

…….

…….

21- Kendinizi yaşadığınız konutta güvende hissediyor musunuz?

a) Evet **b)** Hayır

22- Kendinizi yaşadığınız konut yakın çevresinde güvende hissediyor musunuz?

a) Evet **b)** Hayır

23- Yaşadığınız konut yakın çevrenizde sosyal-kültürel çeşitlilik var mıdır?

a) Evet **b)** Hayır

24- Konut yakın çevrenizi nasıl ve ne amaçla kullanıyorsunuz?

…….

…….

…….

…….

…….

25- Komşularınızla etkileşim ve iletişim içerisinde misiniz? Cevabınız 'evet' ise hangi sıklıkla görüşürsünüz?

a) Evet **b)** Hayır

…….

…….

26- Komşularınızla vakit geçirmek için konut yakın çevrenizde nereyi/nereleri sıklıkla tercih edersiniz?

…….

…….

27- Belli bir süreliğine başka bir yerde kalmanız gerektiğinde yaşadığınız çevre ve konutunuza özlem duyar mısınız?

a) Evet **b)** Hayır

28- Olanaklarınız farklı olsa yine burada yaşamak ister miydiniz? Cevabınız 'evet' ise sizi buraya bağlayan özellikler nelerdir? Cevabınız 'hayır' ise sebepleriniz nelerdir?

a) Evet **b)** Hayır

…….

…….

…….

…….

…….

29- Mevcut konutunuz ve/veya konut yakın çevrenizle ilgili varsa sizin eklemek istediğiniz memnuniyet ya da memnuniyetsizlikleriniz nelerdir?

…….

…….

…….

ZAMAN AYIRIP İÇTENLİKLE VERDİĞİNİZ YANITLAR İÇİN
TEŞEKKÜR EDERİZ